
BURGHEZIA BASARABEANĂ ÎN EPOCA MODERNĂ (clasificarea, caracteristica, evoluția)

Valentin Tomuleț

Schimbările care au intervenit în viața economică, socială, politică și culturală a Basarabiei după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus prezintă un interes deosebit, deoarece cunoașterea lor permite să elucidăm mai profund diverse probleme care au determinat particularitățile evoluției provinciei sub regim de dominație țaristă, contribuie la o abordare adecvată a multitudinii de probleme majore din cadrul relațiilor social-economice și politice ale Basarabiei cu Imperiul Rus în epoca modernă.

Cu toate că literatura postbelică din Republica Moldova înregistrează un număr relativ mare de lucrări consacrate studierii diverselor ramuri ale vieții economico-sociale a Basarabiei după anexarea ei la Imperiul Rus (Istoria 1973, 100-105, 111-118; Istoria 1982, 121-124, 127-131), constatăm că unele aspecte ale problemelor economice și sociale au fost tratate unilateral și tendențios. Majoritatea cercetătorilor, doctrinari ai paradigmei marxiste, își puneau un scop aprioric să demonstreze „caracterul obiectiv progresist” al anexării Basarabiei la Rusia, anexarea fiind concepută ca un vis secular al românilor, dornici să scape de „jugul turcesc” cu ajutorul Rusiei. În pofida faptului că Tratatul de la București din 16 (28) mai 1812 a dezbinat o țară și un popor, Moldova fiind trunchiată aproape în jumătate, iar teritoriul dintre Prut și Nistru – anexat la Imperiul Rus contrar voinței băștinașilor, în provincie stabilindu-se un nou regim de dominație – cel rusesc, în pofida caracterului reacționar al politicii țarismului, anexarea Basarabiei la Rusia era caracterizată în istoriografia oficială rusă și sovietică drept un act progresist.

Subiectul pus în discuție în acest studiu cuprinde perioada 1831-1865 – de la aplicarea în Basarabia a structurii de gildă în baza decretului Senatului Guvernământ din 26 septembrie 1830 (intrat în vigoare începând cu 1 ianuarie 1831) și până la adoptarea Regulamentului despre taxe pentru dreptul la

comerț și alte îndeletniciri, adoptat la 1 ianuarie 1863 și rectificat la 9 februarie 1865.

Cercetările istoriografice permit să constatăm că investigațiile istorice mai vechi sau de ultimă oră referitoare la istoria Basarabiei nu ne oferă prea multe preocupări în tematica burgheziei, cu toate că anume acestei stări sociale i-a revenit un loc important în istoria epocii moderne. Puținele lucrări, nuanțate politic și tributare paradigmei marxiste dominante, studiau problema având ca bază metodologică doctrina luptei de clasă. Cu excepția lucrării istoricului V.I. Jukov (Жуков 1982), părtaș al doctrinei marxiste, preocupările pentru burghezia basarabeiană s-au dovedit a fi fragmentare și destul de convenționale. Fiind expuse doar în sfera istoriei economice, aceste lucrări n-au avut decât să constate existența acestei stări sociale, fără a încerca însă s-o scoată la suprafață și s-o analizeze.

Interesul nostru față de această problemă¹, precum și studiile publicate privind această temă (Tomuleț 2002), denotă importanța și locul deosebit ce i-a revenit acestei stări sociale la începutul epocii moderne, sau, cum constată cercetătorul român Alexandru Florin Platon, „...tocmai fiindcă desemnează, cu un alt nume, însuși țesutul vital al istoriei epocii moderne” (Platon 1997, 1).

Burghezia (germ. *Burg*; fr. *bourg* – oraș) se definește ca o categorie socială legată preponderent de economia urbană, care deține capitalul și pârghiile de decizie în comunitatea capitalistă. Distingem câteva tipuri de burghezie sau, cum le definește istoriografia contemporană, clase burgheze, constituite în Estul și Sud-Estul Europei (Platon 1997, 47-83), inclusiv în Basarabia, pe parcursul sec. al XVIII-lea și al XIX-lea.

¹ A consulta, în acest sens, teza de doctor habilitat *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, susținută la 30 iunie 2003 în cadrul Consiliului Științific Specializat DH 07.92.18, de pe lângă Universitatea de Stat din Moldova.

1. Tendințele și efectele modernizării relațiilor sociale manifestate în Imperiul Rus pe parcursul sec. al XIX-lea, atât în centru, cât și la periferiile naționale, au impus în prim-plan formarea în Basarabia a așa-numitei „**burghezii economice**” (comercială, cămătărească, manufacturieră etc.). Ea include toți angajații în activități economice – marii negustori (de primele două ghilde), cămătarii, patronii diferitelor întreprinderi comercial-industriale etc., care se deosebeau între ei nu atât din punctul de vedere al originii și al locului pe care îl ocupau în societate, cât mai ales după interese și nivelul de avere. Burghezia se constituie ca o stare socială după aplicarea în Basarabia a structurii de gildă potrivit deciziei Senatului Guvernant din 26 septembrie 1830. Măsurile întreprinse de țarism prin aplicarea structurii de gildă denotă că burghezia comercială în Basarabia nu s-a constituit în mod obiectiv ca o categorie economică, ci mai mult ca una fiscală și juridică.
2. O altă categorie, deși necorelată direct primei, o formau **funcționarii de stat**. Țarismul, promovând în Basarabia o politică național-colonială, s-a bazat nu numai pe acea mică parte a boierimii locale pe care a atras-o în activitatea diferitor instituții de stat, dar și pe elementul alogen, format, în fond, din rândurile nobilimii ruse civile și, în mod deosebit, militare. Pe parcursul primei jumătăți a sec. al XIX-lea, pe fundalul modernizării instituționale, și această stare socială, ignorată de elita aristocratică, a evoluat pe făgașul burgheziei, iar o mică parte a ei s-a încadrat chiar și în activități economice.
3. O categorie aparte o forma pătura „**intelectuală**”, care integra o gamă destul de largă și variată de subiecți – profesori de toate gradele, medici, avocați, procurori, ingineri etc. Caracterizându-se printr-un nivel diferit de salarizare și, respectiv, al venitului și nivelului de avere, această pătură era tot atât de variată ca și celelalte și se deosebea doar prin pregătirea intelectuală și calificarea profesională.
4. Pe treapta cea mai de jos în Basarabia, ca și în întreaga Rusie și în Europă, se afla „**mica burghezie**”, ce reunea un număr destul de variat de profesioniști – negustori mărunți (de ghilda a treia), meșteșugari de diferite specializări, proprietari de băcănii, hanuri, cafenele și restaurante, farmaciști, măcelari, mici angajați etc. Dezvoltarea rapidă a Basarabiei pe calea

capitalismului a contribuit esențial la instabilitatea socială a acestei pături, cauzându-i posibilități reale de trecere, fie în sus, fie în jos, pe scară socială. Destul de evident în acest sens este exemplul păturii negustorești – trecerea dintr-o gildă în alta și din categoria negustorilor de gildă în cea a mic-burghezilor.

Pentru Basarabia, la început, cea mai evidentă, mai puternică și influentă a fost burghezia comercială. Formându-se în condiții specifice, când Basarabia este încorporată în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, iar regiunea deține statutul de colonie, burghezia comercială a fost puternic influențată de diverși factori interni, generați de regimul de dominație și politica colonial-comercială promovată de țarism în teritoriul nou-anexat.

Din întreg spectrul claselor burgheze din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea, în acest studiu vom supune analizei doar două – burghezia comercială și mica burghezie, care au avut o tangență directă cu diferite ramuri și activități economice din provincie.

Mica burghezie ca o categorie socială era formată în cea mai mare parte din mici producători și mici comercianți, cunoscuți sub denumirea generică, în limba rusă, de *meșciane* și care formau cea de-a treia grupare (după intelectualitate și negustori), în care era împărțită populația urbană din Rusia (Platon 1997, 178). Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orașenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul. Categoria denumită *meșciane* – scrie cunoscutul istoric român Alexandru-Florin Platon – (așa-zisa stare a III-a, potrivit organizării din timpul Ecaterinei a II-a) ar putea fi, la limită, identificată cu „mica burghezie”, dacă ținem neapărat să găsim o analogie cu nomenclatorul „clasic” vest-european. Apropierea rămâne, însă, pur convențională și urmează a fi făcută cu prudență, câtă vreme criteriile de diferențiere a grupului erau altele în Rusia decât pe continent. Dacă în restul Europei toți cei ce se reuniau sub emblema miciei burghezii aveau un statut identic sau asemănător și promovau, în general, aceleași ocupații, într-o cu totul altă limită se înfățișau lucrurile în Imperiul țarist, unde această stare socială era extrem de eterogenă prin proveniență. Șerbii eliberați, mici negustori,

țărani liberi, cler mărunț, militari reformați, evrei convertiți etc. – toți aceștia constituiau o componentă diversă și fluctuantă, niciodată unificată prin ocupații, statut și interese comune (Platon 1997, 183). Autoritățile regionale referindu-se la diferite stări sociale scriau la dispoziția secretă din 15 iunie 1820 a secretarului de stat, contele Capo d'Istria, referitor la starea actuală a Basarabiei, că „...clasa mijlocie este alcătuită aproape exclusiv din străini, marea lor majoritate fiind vagabonzi care sau stabilit cu traiul în aceste locuri”².

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, în categoria mic-burghezilor a fost inclusă toată populația orășenească înscrisă în registrele contribuabililor, din considerentul că populația nu era împărțită în clase, iar negustorii nu erau stratificați în gilde (până la aplicarea la 26 septembrie 1830 a structurii de gildă) ca în Imperiul Rus. Ca rezultat, în categoria negustorilor erau incluși toți acei care aveau capitaluri bănești și se ocupau cu meșteșugul și comerțul³.

Ieșirea din categoria mic-burghezilor putea avea loc doar în cazul obținerii studiilor sau încadrării în serviciul de stat, sau transferării în categoria negustorilor de gildă.

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, populația orășenească se împărțea în aceleași categorii sociale ca și cea din guberniile interne ruse, potrivit Regulamentului orășenesc din 1785 – negustori, meșteșugari, mic-burghezi etc. Din aceste categorii cea mai numeroasă era comunitatea mic-burghezilor⁴, care avea un șir de particularități. Din comunitatea mic-burghezilor din orașele Basarabiei făceau parte câteva categorii care beneficiau de o situație juridică specială: mazilii, ruptașii, rupta de vistieria și rupta de cămara. Aceste categorii de populație plăteau un impozit mai mic ca celelalte categorii sociale și puteau fi supuse pedepselor corporale doar în baza deciziei judecătorești (Жуков 1964, 71).

În afară de comunitățile constituite după principiul social, categoria mic-burghezilor mai includea și comunități unite după principiul *etnic*

(comunitatea moldovenilor, grecilor, bulgarilor, velicorușilor, armenilor, evreilor etc.) și *religios* (credincioșilor de rit vechi, evreilor convertiți la ortodoxism etc.), cât și comunități formate în funcție de *perioada când au sosit în oraș* – comunități noi și comunități vechi. Având în vedere faptul că numărul anumitor comunități permanent creștea, de pe seama coloniștilor, pentru comoditatea redistribuirii impozitelor, comunitățile se împărțeau, în unele cazuri, de câteva ori. Ca rezultat, s-au format comunități *de la prima împărțire* și comunități *de la împărțirea a doua* (Жуков 1964, 71-72).

Dar nu toată populația orășenească era unită în comunități bazate pe principiile indicate anterior. În 1835, spre exemplu, din numărul total de 22505 persoane înregistrate în orașul Chișinău, 2588 (11,4%) erau persoane care locuiau în baza pașapoartelor sau altor acte, 1651 (7,3%) – străinii și coloniștii, 1183 (5,2%) – negustorii, 210 (0,9%) – nobilii, 1337 (5,9%) – funcționarii, 1340 (5,9%) – mazilii și ruptașii, 156 (0,7%) – cioclii, 214 (1,1%) – soldații în retragere, 111 (0,5%) – persoane creștinate de diferite etnii, 26 (0,1%) – mușii, 7097 (31,3%) – comunitatea evreilor, 1451 (6,4%) – comunitara rușilor, 3505 (15,5%) – comunitatea moldovenilor, 913 (4%) – comunitatea bulgarilor, 334 (1,5%) – comunitatea grecilor și 521 (2,3%) – comunitatea armenilor⁵. Prin urmare, aceste date demonstrează că efectivul comunităților etnice ale mic-burghezilor alcătuiau 61% din populația totală a orașului.

Dar și în cazul comunităților mic-burghezilor constituite după principiul etnic este destul de dificil a determina structura etnică a populației urbane doar în baza datelor statistice ale acestor comunități, deoarece comunitățile, fiind interesate de creșterea numărului populației, pentru a achita mai lesne impozitele, primeau în cadrul lor și alte etnii. În 1837, spre exemplu, comunitatea bulgarilor din orașul Reni și-a dat acordul să înscrie în rândurile sale 589 români, emigranți, în mai 1834, din satul Pașcani, ținutul Galați, Principatul Moldova⁶.

Un rol decisiv în constituirea comunităților orășenești l-au avut instituțiile imperiale și cele regionale. În baza a două decizii ale ministrului de finanțe E.F. Kankrin, din 27 octombrie 1837 și din

² Arhiva Istorică se Stat din Rusia (AISR), F. 1308, inv. 1, d. 55, f. 11.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 4-4 verso.

⁴ *Comunitatea mic-burghezilor (мещанское общество)* – comunități, constituite în mediul urban, în Basarabia după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, potrivit principiului social, etnic și religios, în scopul organizării activității economice, spirituale și reglementării repartizării impozitelor și prestațiilor.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2109, f. 230.

⁶ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 990, f. 86.

30 martie 1838, au fost constituite comunitățile mic-burghezilor din prima și a doua parte a orașului Chișinău: a moldovenilor, a străinilor din Voronej și a marochinilor din Buiucani; comunitățile: rupta de vistierie, bulgarilor, credincioșilor de rit vechi, rumelilor, persoanelor convertite la creștinism – la dispoziția Administrației Financiare din Basarabia. Celelalte comunități au fost instituite încă în perioada recensământului fiscal din 1835: comunitățile ruptașilor moldoveni, odnodvorților, grecilor, ruptașilor bulgari, străinilor, a moldovenilor din prima și a doua parte a orașului, a moldovenilor din partea a treia a orașului, a moldovenilor din partea a patra a orașului, de la prima împărțire a orașului în comunități mic-burgheze, a moldovenilor și armenilor din partea a patra a orașului, de la a doua împărțire etc.⁷ Din dosarele Dumei orașenești din Chișinău se constată că la sfârșitul anilor '30 ai sec. al XIX-lea în oraș erau 20 de comunități ale mic-burghezilor: în prima parte a orașului – comunitatea întâi a moldovenilor și comunitatea din Buiucani; în partea a doua a orașului – comunitățile: credincioșilor de rit vechi, din Voronej, a moldovenilor de la prima și a doua împărțire; în partea a treia a orașului comunitățile: moldovenilor, ruptașilor, grecilor, celei de a treia, noi, a moldovenilor și armenilor și în partea a patra a orașului comunitățile: rupta de vistierie, a bulgarilor, ruptașilor, străinilor, celei de a treia, vechi, a moldovenilor, a patra parte a moldovenilor, de la prima și a doua împărțire, persoanelor convertite la creștinism și rumelilor care constituie, fără membrii breslelor, în prima parte a orașului – 995 de persoane, în a doua parte – 1951, în partea a treia – 2111 și în partea a patra a orașului – 4051 de persoane⁸. Toate aceste comunități erau administrate de staroști și de meșterii breslelor (*цехмейстеров*), aleși de ei din cadrul fiecărei categorii sociale. În toate comunitățile mic-burghezilor din Chișinău au fost înregistrate 9108 de familii și burlaci și, în mod separat, în cele 10 bresle – 1390 de familii și burlaci de meșteșugari⁹.

Pe parcursul anilor numărul comunităților mic-burghezilor a crescut, în 1841 constituind 21 de comunități, iar în 1843 – 23 de comunități (Жыков 1962, 190, 192). La începutul anilor '50 ai sec. al XIX-lea numărul comunităților mic-burghezilor

din orașul Chișinău a atins cifra de 30¹⁰. Respectiv, numărul mare de comunități mic-burgheze făcea dificilă perceperea impozitelor. Din această cauză, Consiliul orașenesc și Administrația Financiară a Basarabiei au intervenit pe lângă Ministerul Finanțelor în privința divizării mic-burghezilor din Chișinău doar în patru comunități, potrivit sectoarelor orașului, și constituirii unei comunități separate (a 5-a) a meșteșugarilor¹¹. Din demersul general-locotenentului P.F. Fiodorov, guvernatorul general interimar al Novorosiei și Basarabiei, se poate constata că împărțirea mic-burghezilor din Chișinău în mai multe comunități s-a făcut la cererea lor, în diferite perioade, cu permisiunea ministrului de finanțe și a Administrației Financiare din Basarabia, în scopul de a facilita încasarea impozitelor și prestațiilor, care pe parcurs nu și-a dovedit eficacitatea, „...iar acum această împărțire a devenit chiar incomodă”¹². Ca rezultat, Administrația Regională a decis ca pentru a ușura încasarea prestațiilor toate comunitățile mic-burghezilor, în afară de cei uniți în bresle, să fie comasate, formând doar patru comunități, cu un număr egal de familii (aproximativ 2277) și atribuindu-li-se acelei părți a orașului unde locuiesc. Comunitățile mic-burghezilor urmau să fie administrate de staroști și ajutorii lor, aleși din rândul orașenilor, după principiul un staroste de la 1000 de orașeni¹³.

La 19 septembrie 1850, Ministerul de Finanțe a soluționat pozitiv adoptarea acestei hotărâri (Жыков 1962, 190, 192). La 5 decembrie 1850, ministrul de finanțe îi comunica ministrului de interne despre comasarea celor 30 de comunități ale mic-burghezilor în 4 comunități, potrivit sectoarelor orașului Chișinău și despre formarea unei comunități separate a meșteșugarilor¹⁴. Dar, între timp a intervenit guvernatorul general interimar al Novorosiei și Basarabiei P.I. Fiodorov, care considera că, pentru a nu cauza dificultăți în stabilirea impozitelor și prestațiilor, categoria odnodvorților (mazililor), alcătuită din 174 de familii, care beneficiau de anumite privilegii și care plăteau un impozit mai mic ca celelalte categorii sociale, ar fi oportun de a o păstra în cadrul unei comunități speciale – cea a odnodvorților, incluzând în această categorie și familiile de rupta de vistieria¹⁵.

¹⁰ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 2.

¹¹ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 5.

¹² AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 5.

¹³ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 5-6.

¹⁴ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 2.

¹⁵ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 2.

⁷ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 3-3 verso.

⁸ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 3 verso-4.

⁹ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 4-4 verso.

La 26 februarie 1851, în legătură cu păstrarea în cadrul comunităților mic-burghezilor din Chișinău și a unei comunități speciale a odnodvorților (mazililor), ministrul de interne intervine către guvernatorul general interimar al Novorosiei și Basarabiei P.I. Fiodorov cu rugămintea de a prezenta informații suplimentare cu referință la această categorie socială¹⁶. Informațiile prezentate de Guvernul Regional atestă despre statutul odnodvorților în cadrul comunităților mic-burgheze din orașul Chișinău. Potrivit informațiilor prezentate de Guvernul Regional, la începutul lui 1851 odnodvorții constituiau 174 familii, beneficiau de anumite privilegii, plăteau un impozit mai mic decât celelalte categorii sociale, denumit *dajdia*, ce constituie 2 rub. 67 cop., îndeplineau o prestație bănească în folos social, stabilită de Guvernul Regional, și prestații în natură similar categoriilor mic-burghezilor din Chișinău. Erau scutiți, ca și celelalte categorii de mic-burghezi, de sistemul de recrutare pe un termen nedeterminat. Odnodvorții din Chișinău își alegeau din rândurile lor un șef al comunității odnodvorților (*старшина*) care, ca și ceilalți șefi de comunități ale mic-burghezilor, nu era salarizat¹⁷.

Urmează să constatăm că în categoria odnodvorților au intrat nu doar mazilii și ruptașii din Basarabia, dar și o parte din coloniști din guberniile interne ruse. Iată ce povestește un bătrân din satul Troițcoe, județul Bender: „Părinții noștri au venit în 1828 din guberniile Kursk și Orlov. Acum noi suntem odnodvorți, cum s-ar spune, răzeși: în Patrie aveam câte 9 desetine de pământ de persoană, iar aici – câte 30 de desetine” (Русские 1902, 155).

Ulterior, prin legea din 1857, odnodvorții din Basarabia au fost atribuiți categoriei țăranilor de stat, fiind divizați în *odnodvorți stabiliți pe domeniile statului*, care se supuneau Administrației proprietăților statului din Basarabia, și *odnodvorți stabiliți pe moșiile private*, care se supuneau instituțiilor ce se ocupau de problemele țăranimii (Мунтян, Маршалковский 1964, 59-68; Гросул, Будақ 1972, 157).

Un rol important în viața orășenească revenea comunităților de armeni, moldoveni, ruși, bulgari și evrei. Anume din rândurile acestor comunități au fost aleși membrii Dumei orășenești din Chișinău în 1817¹⁸.

¹⁶ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 7.

¹⁷ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 7 verso-8.

¹⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 554, f. 58 verso-59.

Comunitatea mic-burghezilor constituia un izvor important de completare a rândurilor burghezei comerciale din Basarabia. Izvoarele indică că unii din mic-burghezi, acumulând capital și experiență în activitatea comercială, se transferau în categoria negustorilor de ghilda a treia. Doar în toamna anului 1854 mai mult de 10 mic-burghezi, în fond evrei, din Chișinău, s-au adresat Dumei orășenești din Chișinău cu rugămintea de a fi înscriși în rândurile negustorilor de ghilda a treia¹⁹. Dar societățile mic-burghezilor orășenești nu totdeauna susțineau această inițiativă a mic-burghezilor și de multe ori puneau obstacole în transferarea păturii ei înstărite într-o categorie mai superioară. Drept exemplu, în raportul din 10 noiembrie 1854, împuternicitul public din partea Dumei orășenești din Chișinău Rabinovici, cercetând în urma dispoziției din 30 octombrie cazul mic-burghezului Volko Kogan, scria că acesta a îndeplinit toate impozitele de stat pentru anul 1854, nu are nici un fel de restanțe la dări și impozite, dar societatea mic-burghezilor nu-l eliberează pentru a se înscrie în categoria negustorilor „...din considerentul că el este gospodar bogat, plătește regulat, fără discuții, toate impozitele și prestațiile”²⁰.

Unii din mic-burghezi încadrați în rândurile burgheziei comerciale erau destul de bogați. De exemplu, mic-burghezul din Chișinău Gherșco Leib Veighelis, în baza a trei acte de cumpărare, înregistrate de Judecătoria Civilă din 10, 11 februarie și 23 aprilie 1860, a cumpărat de la negustorul de ghilda a doua Gherș Exelbert 6 prăvălii din piatră și 12 stânjeni²¹ de pământ în prima parte a orașului, la un preț de 2000 rub. argint; de la negustorul de ghilda a treia Iancel Averbuh – o casă cu un etaj, acoperită cu cherestea, în valoare de 250 rub. argint, iar de la negustorul de ghilda a treia Leiba Barașa – o casă cu un etaj, cu

¹⁹ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 1751, f. 3, 14, 18, 30, 35 etc.

²⁰ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 1751, f. 3.

²¹ *Stânjen* – una dintre cele mai vechi unități de măsură din Țările Române, care corespundea cu măsura veche germană – *Klafter*, reprezentând aproximativ 2,23 metri în Moldova și 1,9665 metri în Țara Românească. Moldova n-a cunoscut o reglementare legală a stânjenului; totuși, documentele atestă un *stânjen domnesc* (opt palme domnești), care a circulat concomitent cu *stânjenul „prost”*, dimensionând după „palma de om de mijloc”, mărimea acestuia variind după ținuturi și chiar localități (Instituții 1988, 455-456). Ca unitate de măsură, stânjenul s-a păstrat și în Basarabia după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus. Conform datelor Consiliului Suprem al Basarabiei din 26 februarie 1824, 480 de stânjeni pătrați constituiau un pogon. Conform aceleiași surse, stânjenul domnesc depășește puțin 7 picioare (*picior* – măsură de lungime egală cu 30,5 cm) (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 429, f. 169).

4 odăi, acoperită cu cherestea, în valoare de 500 rub. argint²².

Numărul miciei burghezii prelua cu mult asupra negustorilor de gildă în majoritatea orașelor și târgurilor din Basarabia. Spre exemplu, în 1839, în orașul Bălți erau înscrși în gildele comerciale 64 negustori: 6 negustori în ghilda a doua și 58 – în ghilda a treia. În schimb mica burghezie era alcătuită din 511 creștini și 1925 evrei²³.

Ținând cont de rolul care îi revine burgheziei în epoca modernă, țarismul a căutat din start să reglementeze activitatea acestei stări sociale.

Trebuie să constatăm că până la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, în Țările Române negustorii nu erau structurați în gilde, iar în comerț se puteau încadra diferite categorii sociale. Această situație s-a păstrat și în Basarabia până la adoptarea la 26 septembrie 1830 a structurii de gildă. La începutul lui februarie 1822 administrația regională raporta organelor imperiale că locuitorii din Basarabia erau împărțiți în următoarele categorii sociale: preoțimea, dvorenimea, boiernașii, mazilii, ruptașii, negustorimea, mica burghezie și țărănimia²⁴. Același izvor constată că în baza tradițiilor și obiceiurilor moldovenești toate stările sociale pot să se ocupe cu comerțul, dar sunt considerați reprezentanți ai acestei ocupații (comerțului) doar negustorii și mica burghezie, celelalte stări sociale aparțin „...acelei stări sociale la care aparțineau până la încadrarea în activitatea comercială”²⁵. Un alt izvor din aceeași perioadă de timp „Informații statistice pe întrebări de statistică militară a Basarabiei” stipula că „...negustorii și mica burghezie din Basarabia, spre deosebire de cea din guberniile interne ruse, nu este stratificată în clase (în gilde – V.T.)”²⁶.

Situația se schimbă la 26 septembrie 1830²⁷, când, prin decizia Senatului Guvernant, concomitent cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru, transferarea lui la Prut și Dunăre și unificarea vamală a Basarabiei cu guberniile interne ruse, în provincia nou-anexată este aplicată structura de gildă²⁸.

²² ANRM, F. 75, inv. 1, d. 1973, f. 36-36 verso.

²³ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 345, f. 305 verso.

²⁴ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 166 verso.

²⁵ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 167.

²⁶ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 24 verso.

²⁷ Confirmat de împărat și adus la cunoștința Consiliului de Miniștri la 30 septembrie 1830.

²⁸ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 79-80.

Noul regulament prevedea că structura de gildă se va institui începând cu 1 ianuarie 1831, iar Basarabia va fi inclusă în categoria guberniilor privilegiate²⁹. Regulamentul a fost elaborat în baza „Deciziei suplimentare despre gilde și despre comerțul celorlalte stări” din 1824³⁰, aplicat în guberniile interne ruse, al cărei autor era ministrul de finanțe E.F. Kankrin, iar sistemul de patente de taxare a comerțului și a meșteșugurilor s-a păstrat nu numai până la reforma din 1863, dar și pe întreg parcursul sec. al XIX-lea (Рудченко 1893, 121).

P.G. Rândziunski, unul din cercetătorii de bază ai stărilor sociale orășenești din Rusia, descriind caracterul reacționar al reformei, constată că E.F. Kankrin, dând prioritate stării mijlocii a burgheziei, considerând-o ca fiind cea mai departe de formele capitaliste de gospodărire, s-a străduit prin toate mijloacele să-i consolideze situația, micșorând impozitele și lărgind drepturile negustorilor de ghilda a doua. Povara interdicțiilor și impozitelor urma să cadă pe umerii categoriilor de industriași și mici negustori – ai negustorilor de ghilda a treia, ai miciei burghezii și ai țărănimii comerciale (Рыдзюнский 1958, 110).

Regulamentul gildelor a fost aplicat în Basarabia mai târziu, începând cu 1831, după ce unele dintre principiile lui reacționare au fost revăzute³¹. În

²⁹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93.

³⁰ Textul integral al Regulamentului a se vedea în: ANRM, F. 75, inv. 1, d. 259, f. 2-21.

³¹ La sfârșitul lui august 1825 taxa pe care o achita mica burghezie comercială a fost micșorată cu 1/2, iar a țărănimii comerciale de categoria a patra, ce se egala în drepturi cu mica burghezie comercială, cu 1/3 (ПСЗРІ 1825, 441-442). La 11 iulie 1826 au fost anulate certificatele comerciale pentru țărănimia comercială de categoria a cincea și a șasea și pentru vânzătorii de clasa a doua, iar negustorii mici și țărani au fost scutiți de achitarea taxei. Plata pentru certificatele comerciale eliberate negustorilor de ghilda a treia (în afară de orașele comerciale) s-a micșorat: în guberniile ce nu beneficiau de avantaje – de la 220 la 150 rub., iar în guberniile privilegiate – de la 132 până la 100 rub., pentru certificatele comerciale eliberate țărănimii comerciale de categoria a treia – de la 400 la 300 rub., iar pentru cele eliberate vânzătorilor de clasa întâi – de la 80 la 50 rub. Dvorenii care dețineau fabrici sau uzine în orașe până la adoptarea acestei dispoziții erau scutiți de obligația de a se înscrie în gilde. De aceste drepturi beneficiau și proprietarii de farmacii și de tipografii. Anumite concesiuni erau făcute și miciei burghezii care, în caz că nu era eliberată de societățile în care era înscrisă, avea dreptul să primească certificate comerciale, dar fără a i se acorda drepturi personale. Era ușurată trecerea negustorilor dintr-un oraș în altul în baza pașapoartelor (ПСЗРІ 1826, 685, 686). La 21 octombrie 1827 guvernul a egalat prețul certificatelor comerciale ale țărănimii comerciale cu prețurile certificatelor comerciale ale negustorilor de gildă: pentru categoria întâi în loc de 2600 rub. – 2200 rub., pentru categoria a doua – 880 rub. în loc de 1100 rub.,

poftida acestui fapt, structura de gildă aplicată în Basarabia și-a păstrat caracterul său reacționar și a constituit un obstacol puternic în formarea burgheziei comerciale naționale.

Regulamentul gildelor din 26 septembrie 1830, stratifică starea comercială din Basarabia în negustorii de trei gilde, mica burghezie comercială, țărănimea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase. Activitatea lor comercială era reglementată de drepturile determinate de capitalul comercial declarat, care era destul de impunător: pentru negustorii de ghilda întâi – 50 mii rub., de ghilda a doua – 20 mii și de ghilda a treia – 8 mii ruble asigurate³².

Caracterul reacționar al Regulamentului gildelor pentru Basarabia se explică nu numai prin faptul că stratificarea în categorii sociale a tuturor comercianților și impunerea de a declara capitalul comercial pentru înscrierea în gildele comerciale au diminuat în mare parte posibilitatea de a acorda, potrivit tradițiilor stabilite în provincie, libertate și egalitate deplină tuturor stărilor de a se încadra în comerț, dar și prin faptul că țărănimea comercială de primele trei categorii urma să dispună de același capital comercial, să fie impusă acelorași îndatoriri și obligațiuni fiscale ca și negustorii de ghildă³³, care afectau substanțial această stare socială.

Alături de principiile generale, Regulamentul gildelor în Basarabia conținea un șir de particularități:

1. În Basarabia, structura de gildă a fost aplicată abia după 6 ani de la adoptarea ei în Rusia, când unele din principii au fost revăzute, iar altele au fost anulate. Totuși, caracterul reacționar al Regulamentului s-a păstrat, ceea ce rezultă din faptul că caracterul structurii de gildă nu mai corespundea condițiilor de dezvoltare a țării. El însă nu s-a manifestat atât de puternic ca în guberniile ruse la începutul adoptării

pentru categoria a treia în loc de 300 rub. – 220 rub. în capitale și orașele guberniale, 150 rub. în cele județene de categoria a patra din guberniile privilegiate și 100 rub. – în târgușoarele din guberniile privilegiate în loc de 300 rub.; pentru certificatele comerciale în orașele guberniale – 80, în cele județene privilegiate – 60, iar în târgușoarele privilegiate – 40 rub. în loc de 100 rub. În guberniile privilegiate certificatele comerciale erau eliberate țăranilor numai de administrația financiară județeană. Pentru negustorii de ghildă erau prevăzute și alte privilegii (ПСЗПИ 1827, 1088-1090).

³² ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 93 verso-94.

³³ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 259, f. 18-18 verso; F. 134, inv. 3, d. 57, f. 291.

lui. Ciocnindu-se de o opoziție dură, din partea cercurilor comercial-industriale, pe de o parte, și de necesitățile dezvoltării rapide economice a țării, ce putea să aibă loc doar luând forme capitaliste, pe de altă parte, țarismul a fost nevoit să facă cedări, destul de semnificative, periferiilor naționale, unde el urmărea anumite scopuri atât economice, cât și politice.

2. Conștientizând caracterul reacționar al Regulamentului și luând deja cunoștință de tradițiile autohtone stabilite în comerțul basarabean (toți aveau șanse egale de a se încadra în el), ținând seama și de consecințele negative ale noii structuri de gildă, autoritățile regionale, în persoana guvernatorului M.S. Voronțov, au insistat asupra acordării, paralel cu aplicarea reformei, a unor privilegii ce urmau să structureze social și să consolideze din punct de vedere economic tânăra burghezie comercială basarabeană.
3. Regulamentul gildelor a fost aplicat pe un teritoriu unde lipsea sistemul de șerbie, iar majoritatea populației – țărănimea – era liberă sub aspect juridic. Această situație, spre deosebire de cea din guberniile interne ruse, unde țărănimea era dependentă de moșier, crea condiții destul de favorabile pentru încadrarea acestei stări sociale în relațiile marfare. De aceea, noua structură de gildă aplicată de țarism în Basarabia vine în contradicție cu libertățile de care beneficiau deja toate stările sociale – de a se încadra în relațiile comerciale³⁴.
4. Formându-se, chiar din start, ca o stare socială în Basarabia, constituită din elemente alogene (evrei, greci, armeni, bulgari, ucraineni, ruși etc.), care au venit pe teritoriul nou-anexat fiind atrași de privilegiile acordate provinciei și de condițiile extrem de favorabile pentru comerț, aceștia au fost în stare să se încadreze în noua structură de gildă și să beneficieze de privilegiile acordate pentru 10 ani și de cele acordate orașelor Ismail, Chișinău și Reni pe parcursul anilor.

Toate aceste particularități condiționau caracterul contradictoriu al reformei gildelor aplicate în Basarabia. *Pe de o parte*, ea contribuia, grație privilegiilor acordate, la creșterea numărului negustorilor de ghildă, îndeosebi al negustorilor de ghilda a treia și al micii burghezii comerciale de pe

³⁴ AISR, F. 560, inv. 4, d. 402, f. 31 verso.

seama celor mai înstăriți comercianți. Burghezia comercială din Basarabia a fost egalată în drepturi cu cea din guberniile interne ruse, ea putea beneficia de privilegiile acordate și să se ocupe cu comerțul liber în baza principiilor generale stabilite în guberniile interne ruse³⁵. *Pe de altă parte*, Regulamentul ghilldelor s-a răsfrânt negativ asupra situației celorlalte categorii de comercianți, în primul rând asupra țărănimii comerciale, pentru care comercializarea produselor ieftine agricole și a articolelor de meșteșug casnic, sătesc, în fond de artizanat, constituiau izvorul de bază al veniturilor bănești.

Cu aplicarea reformei ghilldelor, negustorilor basarabeni le-au fost acordate, ca și negustorilor georgieni și negustorilor unor șir de orașe din Novorosia, privilegiile suplimentare. În decizia Senatului din 26 septembrie 1830 se stipula că „pentru a facilita aplicarea acestui nou sistem în Basarabia tuturor negustorilor autohtoni basarabeni, începând cu anul 1831, li se vor acorda pe o perioadă de 10 ani privilegiile, fără a fi scutiți, totuși, de achitarea impozitelor locale”³⁶. Privilegiile prevedeau scutirea negustorilor, a micii burghezii și a țărănimii comerciale în decursul primilor 5 ani de achitarea taxei pentru certificatele comerciale, pentru veniturile comerciale obținute, pentru folosirea căilor de comunicație maritime și terestre și a taxei speciale pentru vânzători; în următorii 3 ani pentru certificatele comerciale se încasa doar a patra parte din încasările de ghilldă, iar în ultimii 2 ani – jumătate³⁷.

Regulamentul ghilldelor din 26 septembrie 1830 mai prevedea scutirea în primii 5 ani de unele amenzi în caz de neprocurare la timp sau cu întârziere a certificatelor comerciale, iar în următorii ani aceste amenzi urmau să fie încasate în corespundere cu mărimea taxei achitate în acești ani – o pătrime și o jumătate din suma amenzii³⁸. Privilegiile acordate erau semnificative, iar condițiile pentru desfășurarea activității comerciale erau favorabile. Ca rezultat, negustorii basara-

beni au încercat să prelungească aceste privilegii. La sfârșitul anului 1835 negustorii din Chișinău și Akkerman, având ca pretext epidemia de holeră și seceta din ultimii doi ani, au înaintat instituțiilor regionale cererea de a fi scutiți de achitarea taxelor de ghilldă pentru o perioadă de încă 10 ani³⁹. Deși M.S. Voronțov a susținut cererea negustorilor, considerând-o „întemeiată și demnă de atenția guvernului” și a transmis-o pentru examinare și aprobare ministrului de finanțe, Cererea însă n-a fost susținută de E.F. Kankrin⁴⁰.

Regulamentul acorda anumite privilegii și negustorilor străini, pentru a stimula comerțul și a contribui la instituirea anumitor întreprinderi comercial-industriale în provincie. Regulamentul din 26 septembrie 1830 acorda asemenea privilegii, începând cu 1831, doar acelor negustori străini care s-au transferat cu traiul în Basarabia sau care vor manifesta dorința să se transfere în această perioadă de 10 ani, să primească cetățenia rusă și să se înscrie în rândurile burghezii comerciale basarabene⁴¹. Dar privilegiile urmau a fi acordate negustorilor străini nu începând cu ziua depunerii jurământului de credință Rusiei, ci începând cu data intrării în vigoare a regulamentului – 1 ianuarie 1831, din considerentul ca „...fiecare să se folosească de privilegiile numai în limitele perioadei de timp stabilită pentru ele”⁴². Regulamentul prevedea că privilegiile nu se răspândesc asupra evreilor din străinătate, cărora le era interzis să se transfere cu traiul în Rusia.

Negustorii din guberniile interne ruse puteau beneficia de privilegiile numai în cazul în care ei erau înscrși în categoria negustorilor basarabeni până la adoptarea structurii de ghilldă și dacă nu plăteau prestațiile de ghilldă în orașele ruse⁴³. Aceste condiții erau în vigoare și pentru țărănimea comercială rusă care se ocupa cu comerțul în Basarabia. Negustorii din guberniile interne care nu erau înscrși în categoria negustorilor basarabeni, dar care aveau în Basarabia „viză permanentă de reședință și se ocupau cu comerțul”, puteau primi certificate comerciale doar după achitarea deplină a taxelor de ghilldă⁴⁴.

³⁵ Încă la 30 noiembrie 1823, M.S. Voronțov îi scrie lui V.I. Lașkov că, odată cu aplicarea în Basarabia a sistemului de ghilldă, populația autohtonă „...va primi noi drepturi de a se ocupa cu comerțul în Rusia, deoarece până acum, cât a existat cordonul vamal de la Nistru, de dreptul de a face în această regiune comerț beneficiau doar negustorii ruși de ghillda întâi” (AISR, F. 560, inv. 402, f. 24; F. 571, inv. 5, d. 769, f. 17 verso).

³⁶ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93.

³⁷ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-93 verso.

³⁸ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93 verso.

³⁹ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 1131, f. 408 verso-409.

⁴⁰ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 1131, f. 409 verso-410.

⁴¹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93 verso.

⁴² AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93 verso.

⁴³ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93 verso-94.

⁴⁴ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 153.

Pe parcurs însă, țarismul a făcut și unele excepții de la aceste dispoziții. Astfel, conform decretului Senatului din 15 ianuarie 1831, de privilegiile acordate negustorilor basarabeni au beneficiat și negustorii evrei din Sevastopol și Nikolaev⁴⁵, expulzați din aceste orașe în baza dispoziției guvernului din 20 noiembrie 1829 și transferați cu traiul în Basarabia (ПСЗРІ 1829, 790-791).

Privilegiile comerciale acordate negustorilor din Basarabia prevedeau că în primii 5 ani se interzicea de a pătrunde în specificul comerțului practicat de negustori în Basarabia conform categoriei ghilldelor, „chiar dacă acesta era comerț exterior realizat prin porturi sau prin frontiera terestră”⁴⁶. Dar Regulamentul prevedea că negustorii înscrși în primele două ghilde nu aveau dreptul să se folosească de drepturi personale și nu puteau beneficia de dreptul de a se ocupa cu comerțul în alte gubernii și regiuni „...în detrimentul populației autohtone fără achitarea taxei corespunzătoare”⁴⁷. Prin urmare, negustorii basarabeni puteau beneficia de privilegii doar pe teritoriul Basarabiei. Pentru a se ocupa cu comerțul în guberniile interne ruse, ei urmau să achite toate taxele corespunzătoare. În următorii trei ani atât comerțul exterior prin porturile basarabene și ruse și prin frontiera terestră, cât și comerțul interior angro, atât în Basarabia, cât și în guberniile interne ruse, era permis doar negustorilor primelor două ghilde. Negustorii de ghilda a treia beneficiau de dreptul comerțului local în baza principiilor generale⁴⁸. De aceste drepturi beneficiau și vânzătorii. În așa fel, pe parcursul primilor 5 ani comerțul exterior în Basarabia era permis și negustorilor de ghilda a treia, ceea ce nu prevedea Regulamentul din 14 noiembrie 1824⁴⁹. Nu întâmplător, 18 negustori de ghilda a treia din Ismail, făcând referire la punctul 6 al Regulamentului din 26 septembrie 1830, se plâneau general-locotenentului S.A. Tucikov, la 28 mai 1832, că șeful vămii din

Ismail nu le permite să se ocupe de comerțul exterior din motivul că acesta este prioritate a negustorilor angroșiști de ghilda întâi și a doua⁵⁰.

Regulamentul din 26 septembrie 1830 prevedea ca în ultimii doi ani din cei 10 pentru care erau acordate privilegiile să fie respectate întocmai toate drepturile categoriilor de ghildă, precum „...comercianții, care au procurat certificate, în pofida taxelor reduse, să beneficieze și de toate drepturile personale acordate acelor categorii din care fac parte”⁵¹.

De privilegiile acordate puteau beneficia și țărani din Basarabia care se ocupau cu comerțul, cu condiția însă să dispună în mod obligatoriu de certificate comerciale. În dispoziția Administrației Regionale a Basarabiei din 28 martie 1831 era fixat: „...toți țărani și ceilalți locuitori, care locuiesc în Basarabia – în târgușoare, pe moșii și pe pământuri aflate în arendă, dar care nu se află în dependență iobăgistă față de moșieri, pot fi înscrși, la dorința lor, în categoria negustorilor, numai dacă moșierii nu au față de ei pretenții bănești”⁵². Țărani din guberniile ruse, care nu au fost înscrși în categoria orășenilor din Basarabia, puteau să se ocupe, până la publicarea Regulamentului din 26 septembrie 1830, cu comerțul în provincie doar după achitarea tuturor taxelor⁵³.

Prin urmare, analiza Regulamentului ghilldelor ne permite să constatăm că privilegiile acordate Basarabiei au fost generate nu de grija țarismului față de „bunăstarea provinciei”, dar de interesele politice urmărite de țarism în teritoriul nou-anezat.

În decembrie 1830 locuitorilor Basarabiei li s-a adus la cunoștință că, începând cu 1 ianuarie 1831, în provincie va fi aplicată structura de ghildă asemenea celei în vigoare în guberniile ruse⁵⁴, iar doritorii de a se înscrie în ghilldele comerciale puteau primi certificate comerciale până la 1 aprilie 1831, după care listele negustorilor urmau să fie prezentate Dumei orășenești din Chișinău⁵⁵. Dumele și Ratușele orășenești urmau să ceară de la vânzătorii de mărfuri certificate comerciale, urmărind totodată îndeplinirea cu strictețe atât a decretului din 24 noiembrie 1824, cât și a celui

⁴⁵ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 4-8.

⁴⁶ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 94.

⁴⁷ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 94.

⁴⁸ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 94-94 verso.

⁴⁹ Ce-i drept, conform Decretului Senatului din 13 octombrie 1833, în legătură cu seceta ce bântuia în unele gubernii, negustorilor de ghilda a treia li se permitea să importe prin frontiera terestră europeană până la 1 ianuarie 1836 „toate tipurile de mărfuri”. Decretul nu se răsfrângea însă asupra importului mărfurilor străine și comerțului în orașele-porturi, la care aveau dreptul doar negustorii primelor două ghilde (ANRM, F. 189, inv. 1, d. 24, f. 38). Conform Decretului Senatului din 18 octombrie 1839, aceste privilegii au fost prelungite până la 1 ianuarie 1848 (Коммерческая 1844, 3 февраля).

⁵⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1619, f. 12-12 verso.

⁵¹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 94 verso.

⁵² ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 134.

⁵³ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 155 verso.

⁵⁴ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 143.

⁵⁵ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 133-133 verso.

din 26 septembrie 1830, astfel ca nimeni din ei să nu se ocupe cu comerțul fără a ține seama de prevederile Regulamentului⁵⁶. Pentru obținerea certificatelor comerciale era necesar de a prezenta în Duma orășenească sau în Ratușă informații în scris despre situația financiară, indicând concomitent și capitalul comercial declarat al negustorului⁵⁷. Certificatele comerciale erau eliberate de administrația financiară județeană în baza dispoziției Dumei orășenești sau a Ratușei privind achitarea prestațiilor orășenești și de gildă, în funcție de categoria gildei în care a fost înscris reclamantul. Cât privește țărani de stat, informațiile respective erau prezentate de administrația de plasă și cea sătească, iar țărani – „în baza buletinelor prezentate de moșieri sau administratori”⁵⁸.

Negustorii basarabeni puteau beneficia și de decretul din 11 iulie 1826, care permitea negustorilor să se transfere dintr-un oraș în altul în baza pașapoartelor, având posibilitatea de a-și alege locuri mult mai avantajoase și mai rentabile pentru efectuarea comerțului⁵⁹. Orășenii, care nu era înscrși în categoria negustorilor, era obligați, din a doua jumătate a anului 1832, să achite prestațiile de altădată⁶⁰.

În pofda faptului că Regulamentele din 1824 și 1830 conțineau informații detaliate și clare referitor la modalitatea acordării de către Administrația Financiară a certificatelor comerciale și a biletelor în baza cărora puteau să dețină prăvălii și să plătească impozitele de gildă, au fost făcute totuși un șir de lămuriri și precizări suplimentare privind eliberarea certificatelor comerciale. Prin Regulamentul din 26 septembrie 1830 negustorilor autohtoni basarabeni, negustorilor străini transferați în provincie cu traiul sau celor ce doreau să se transfere și să primească în Basarabia cetățenie rusă, precum și negustorilor ruși înscrși în categoria negustorilor basarabeni până la adoptarea acestui regulament, care nu plăteau în alte orașe prestațiile de gildă, li se acorda dreptul să beneficieze de privilegii în decurs de 5 ani, începând cu 1 ianuarie, fără a achita prestațiile de gildă, în afară de cele locale și orășenești⁶¹. Este semnificativ faptul că negustorilor înscrși în primele două

gilde, în decursul primilor 5 ani nu li se acordau drepturi personale; ei aveau dreptul de a se ocupa cu comerțul interior în Basarabia și cu comerțul exterior prin porturi și prin frontiera terestră, „... însă fără dreptul să facă comerț în celelalte gubernii și regiuni fără a achita taxele corespunzătoare, pentru a nu prejudicia interesele negustorilor autohtoni”⁶². Ca rezultat, deși Regulamentul din 26 septembrie 1830 egala burghezia comercială din Basarabia în drepturi cu cea din guberniile interne ruse, negustorii basarabeni puteau beneficia de privilegii doar în cadrul Basarabiei. Țarismul temându-se de o eventuală concurență și apărând interesele proprii burgheziei comerciale, promova, la început, față de burghezia comercială din Basarabia o politică protecționist-prohibitivă.

Negustorii de gilda a treia puteau practica comerțul local numai în orașul sau județul în care aveau viză de reședință, în baza principiilor generale. În același timp, Administrația Financiară atenționa organele de resort să întreprindă toate măsurile pentru a nu comite încălcări la eliberarea certificatelor comerciale, subliniind acele drepturi și împuterniciri de care beneficiau negustorii celor 3 gilde⁶³. În cazul în care careva din negustorii basarabeni înscrși în primele două gilde va dori, după expirarea termenului de 8 ani, să beneficieze de toate drepturile comerciale și personale, achitând, conform punctului 6 al decretului din 26 septembrie 1830, o jumătate din prestațiile de gildă, acestor negustori urma să li se elibereze certificate fără ștampilă. Mărimea prestațiilor era determinată de valoarea capitalului comercial declarat (pentru gilda întâi – 50 mii rub., iar pentru gilda a doua – 20 mii rub., impozitul de gildă constituind 4%, iar pentru comunicarea terestră și maritimă – 10% ad valorem; pentru impozitul local în loc de jumătate de procent – numai ¼, iar pentru impozitul orășenească – aceeași ¼ din procent)⁶⁴.

Negustorii din guberniile ruse, care până la adoptarea Regulamentului din 26 septembrie 1830 nu erau înscrși în categoria negustorilor basarabeni, dar care se ocupau cu comerțul și dispuneau de viză de reședință și doreau să primească certificate pentru dreptul de a efectua comerțul, primeau aceste certificate fără ștampilă, achitând

⁵⁶ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 134.

⁵⁷ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 144.

⁵⁸ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 156-156 verso.

⁵⁹ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 134.

⁶⁰ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 134 verso.

⁶¹ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 150 verso-151.

⁶² ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 151.

⁶³ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 151-151 verso.

⁶⁴ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 152-152 verso.

în întregime toate taxele de gildă⁶⁵. Cât privește certificatele pentru vânzătorii de clasa întâi, Administrația Financiară, pornind de la considerentul că Regulamentul ghilldelor nu indica direct în baza căror documente administrația financiară județeană poate să le pună la dispoziție aceste certificate, a stopat eliberarea lor până când vor fi primite dispoziții suplimentare (despre care fapt Departamentul pentru perceperea diferitelor impozite și taxe a fost informat de Administrația Financiară din Basarabia la 31 ianuarie 1831)⁶⁶.

Alături de certificatele comerciale negustorii aveau dreptul să primească și câte 3 bilete în baza cărora puteau să dețină prăvălii. În cazul în care negustorul avea nevoie de un număr mai mare de bilete, Administrația Financiară sau instituțiile financiare județene notau că aceste bilete au fost eliberate suplimentar cu achitarea unei taxe speciale: pentru negustorii de ghilda întâi – 75 rub., de ghilda a doua – 75 rub. și pentru cei de ghilda a treia – 50 rub. Toate certificatele comerciale și biletele pentru prăvălii erau eliberate pe numele unei singure persoane, de regulă, pe numele capului familiei de negustori⁶⁷.

Țăranii de stat și cei moșierești aveau dreptul să se ocupe cu comerțul și meșteșugăritul doar în baza certificatelor comerciale, achitând o taxă corespunzătoare activității lor comerciale sau meșteșugului practicat. Certificatul comercial de categoria întâi acorda dreptul de a face comerț negustorilor de ghilda întâi, de categoria a doua – negustorilor de ghilda a doua, de categoria a treia – negustorilor de ghilda a treia, dar fără a li se acorda drepturi personale; de categoria a patra – micii burghezii comerciale⁶⁸. În baza decretului din 11 decembrie 1827, prețurile pentru certificatele comerciale țărănești au fost egalate cu cele pentru certificatele comerciale negustorești: pentru certificatele de categoria întâi – 2200 rub., de categoria a doua – 880 rub.; de categoria a treia în orașele guberniale – 220 rub., iar în orașele județene și în toate târgușoarele din guberniile privilegiate – 100 rub.; de categoria a patra în orașele guberniale – 80 rub., iar în orașele județene și în târgușoarele din guberniile privilegiate – 40 rub. Pentru biletele cu dreptul de a posedă prăvălii, țăranii care dispuneau de certificate

de categoria întâi plăteau 75 rub., de categoria a doua – 75 rub., de categoria a treia – 50 rub., iar în baza decretului din 21 august 1828 țăranii care dispuneau de certificate comerciale de categoria a patra – 40 rub⁶⁹.

Având în vedere considerentul că de privilegiile acordate negustorilor în baza Regulamentului din 26 septembrie 1830 puteau beneficia și țăranii din Basarabia ce se ocupau cu comerțul în baza certificatelor comerciale, administrația financiară județeană era obligată să elibereze țăranilor certificate fără ștampilă și fără achitarea taxei, dar, ca și în cazul negustorilor, „ei nu aveau dreptul să se ocupe cu comerțul și meșteșugăritul în celelalte gubernii ruse. Lor li se permitea să se folosească de ele în măsură egală ca și negustorii basarabeni, dar numai în Basarabia și prin porturi sau pe cale terestră la hotarul Basarabiei”⁷⁰. Țăranilor ce se ocupau cu comerțul în baza certificatelor de categoria a treia li se permitea, la fel ca și negustorilor de ghilda a treia, să se ocupe numai cu comerțul local în baza principiilor generale. În cazul în care careva dintre țăranii dorea să obțină certificat cu dreptul de a efectua un comerț deplin, cu achitarea doar a unei jumătăți din taxă, Administrația Financiară urma să le elibereze certificate fără ștampilă și fără evidențierea condițiilor. Asemenea certificate urmau să fie acordate și țăranilor din alte regiuni care se aflau în Basarabia și se ocupau cu comerțul și care, până la adoptarea Regulamentului din 26 septembrie 1830, nu aveau viză de reședință în Basarabia și nu erau înscrși în categoria locuitorilor basarabeni, deci care nu aveau dreptul să beneficieze de privilegiu. Acești țăranii primeau certificate comerciale doar în baza achitării complete a taxelor stabilite (țăranii de categoriile întâi, doi și trei aveau dreptul și la trei bilete pentru deținerea prăvăliilor; țăranii de categoria a patra – doar la un bilet)⁷¹.

Certificatele comerciale care acordau dreptul de a efectua comerț erau eliberate de Administrația Financiară: pentru negustori – în baza confirmărilor dumelor sau ratușelor orășenești despre achitarea prestațiilor locale și orășenești, cu indicarea ghildei în care era înscris negustorul. Toți țăranii de stat primeau certificatele comerciale în baza confirmărilor administrației de plasă, iar în localitățile unde acestea lipseau – în baza confir-

⁶⁵ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 153.

⁶⁶ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 153-153 verso.

⁶⁷ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 153 verso.

⁶⁸ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 154.

⁶⁹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 154-154 verso.

⁷⁰ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 154 verso-155.

⁷¹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 155-155 verso.

mărilor administrației sătești privind achitarea taxelor de stat și a celor locale; țărani moșierești – în baza permisiunilor din partea moșierilor și a administratorilor⁷².

Ulterior, unele dintre aceste principii privind dreptul acordării certificatelor comerciale au fost repetate. La cererea guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, la prezentarea ministrului de finanțe, Consiliul de Miniștri permite, la 19 februarie 1835, Dumei orașenești din Ismail să elibereze negustorilor certificate comerciale și bilete pentru dreptul de a poseda prăvălii, respectând toate dispozițiile și regulile referitor la această problemă (ПЦЗРП 1835, 159).

Probabil, Regulamentul ghilldelor puna mari obstacole în realizarea comerțului exterior de către locuitorii care au practicat acest gen de comerț până la 1830. Pentru confirmare: la 6 ianuarie 1831, vama din Sculeni s-a adresat guvernului regional cu întrebarea dacă în acest an pot fi admiși pentru practicarea comerțului exterior și locuitorii care n-au fost înscrși în ghilldele negustorești⁷³. În demersul lor organele vamale scriau că „...mulți locuitori ai acestei regiuni s-au adresat vămii din Sculeni cu rugămintea să li se permită comerțul în baza certificatelor ce le-au fost eliberate de judecătoria locală din județul Iași. Potrivit afirmațiilor date de societatea evreiască, ei dispun de capital propriu, pot efectua orice fel de comerț în baza principiilor special elaborate pentru Basarabia”⁷⁴. Guvernul regional i-a recomandat vămii din Sculeni să se conducă de Regulamentul din 14 noiembrie 1824 și de cel din 26 septembrie 1830⁷⁵. Prin urmare, din comerțul exterior al Basarabiei au fost înlăturate stările sociale ce nu dispuneau de certificate comerciale de ghilldă.

Burghezia comercială, îndeosebi cea de ghillda a treia, care nu dispunea de capitaluri suficiente, era dependentă de multipli factori atât economici, cât și politici; ea nu rezista nici cataclismelor de ordin natural – epidemiilor de ciumă și holeră și de cele mai multe ori se ruina. Astfel, societatea evreiască a negustorilor din Leova, în adresarea sa din 16 martie 1832 către guvernatorul civil al Basarabiei, iar prin intermediul acestuia și în adresarea din 27 aprilie către guvernul regional, se plângea că

ciuma și holera care bântuie în provincie au provocat ruina completă a negustorilor evrei⁷⁶.

Pozițiile negustorilor locali erau subminate și de activitatea negustorilor străini, care dispuneau de capitaluri mult mai mari, mărfuri mult mai calitative și care deseori beneficiau de diferite privilegii și avantaje. De aceea, autoritățile locale cereau organelor regionale din Chișinău să se ia măsurile de rigoare pentru a proteja negustorii locali de activitatea negustorilor străini și a celor din alte regiuni ale Imperiului. Duma orașenească din Akkerman în rapoartele din 17 august 1832 și 29 martie 1833 cerea Administrației Financiare din Basarabia să interzică practicarea comerțului atât negustorilor străini, cât și celor din alte orașe care n-au primit cetățenia rusă, iar poliția orașenească din Akkerman să aplice măsurile de rigoare. La 27 iulie 1833 Administrației Financiare din Basarabia a analizat problema în cauză, iar la 31 mai 1833 i-a raportat guvernatorului despre rezultatele discuțiilor⁷⁷. M.S. Voronțov, în baza rapoartelor Dumei din Akkerman, potrivit cărora „...mulți negustori din alte orașe și din străinătate dispun de dreptul la comerț, dar se ocupă cu el în detrimentul negustorilor autohtoni”, a dat dispoziția ca să li se permită comerțul doar în baza decretului din 23 decembrie 1785, a manifestului din 1 ianuarie 1807, a decretului din 17 august 1820, a Regulamentului ghilldelor din 14 noiembrie 1824, a decretului din 27 octombrie 1830 și a Regulamentului din 26 septembrie 1830 privind ghilldele în Basarabia⁷⁸.

Unii negustori angroșiști de ghillda a doua, care nu dispuneau de dreptul de a beneficia de privilegiu în baza Regulamentului din 26 septembrie 1830, dar care se ocupau cu importul de peste hotare în Rusia a cerealelor, în baza dispoziției din 13 august 1835 a Consiliului de Miniștri cu referință la dispoziția din 29 iulie 1833, erau scutiți, până la 1 ianuarie 1836, de taxa pentru certificatele comerciale⁷⁹. De aceste privilegii puteau beneficia negustorii din guberniile interne ruse care nu aveau viză de reședință în Basarabia și care nu erau înscrși în rândurile burgheziei comerciale basarabene.

Pornind de la considerentul că orașul Ismail beneficia, potrivit decretului din 6 octombrie 1828, de privilegiu pentru o perioadă de 25 de ani, Ad-

⁷² AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 155-155 verso.

⁷³ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 181.

⁷⁴ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 181.

⁷⁵ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 183.

⁷⁶ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 186.

⁷⁷ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 599, f. 93.

⁷⁸ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 599, f. 93-93 verso.

⁷⁹ ANRM, F. 189, inv. 1, d. 35, f. 43-43 verso.

ministrația Financiară din Basarabia a pus în-trebare: în baza cărei dispoziții urmau să achite taxa pentru dreptul de a se ocupa cu comerțul negustorii din Ismail, care nu dispun în oraș de bunuri imobiliare sau de întreprinderi comerciale conform sumelor stabilite de lege – trebuiau ei să plătească $\frac{1}{4}$ din taxa, așa cum achită în genere negustorii din alte orașe ale Basarabiei (conform Regulamentului din 26 septembrie 1830), sau aceștia urmau să achite taxa deplină. La 21 decembrie 1837 Consiliul de Miniștri a dat dispoziția ca negustorii din Ismail, care nu dispun de bunuri imobiliare și întreprinderi comerciale și nu pot beneficia de privilegii în baza decretului din 6 octombrie 1828, să beneficieze de privilegiile acordate prin Regulamentul din 26 septembrie 1830 (ПСЗРІ 1838, 1026-1027)⁸⁰.

Toate actele legislative privind taxele de gildă, inclusiv dispoziția din 14 noiembrie 1824, au fost unificate în legea din 9 noiembrie 1839, când atât mărirea capitalului comercial declarat conform gildelor comerciale, cât și cuantumul taxelor de gildă au fost transferate din ruble asiguate în ruble argint, sumele fiind rotunjite (ПСЗРІ 1839, 839-840). Conform acestei legi, mărirea capitalurilor comerciale, transferate în argint, constituia pentru negustorii de gilda întâi 15 mii rub., pentru cei de gilda a doua – 6 mii rub. și pentru cei de gilda a treia 2,4 mii rub. argint. Ținând cont de considerentul că negustorii primelor două gilde plăteau anual câte 4% din suma capitalului comercial și câte 10% pentru căile comerciale terestre și maritime, taxa anuală pentru negustorii de gilda întâi constituia 660 rub., pentru negustorii de gilda a doua – 264 rub., iar pentru cei de gilda a treia 2,5% din suma capitalului comercial și 10% pentru folosirea căilor comerciale terestre și a celor maritime. Mărirea taxei depindea de locul unde negustorul era înscris în structura de gildă: în capitale, orașele guberniale și în toate orașele-porturi, în afară de orașele ce beneficiau de privilegii, taxa constituia 66 rub.; pentru celelalte orașe și târgușoare, în afară de guberniile privilegiate – 43 rub. argint (ПСЗРІ 1839, 337).

Negustorii înscriși în gilda de categoria întâi, sau oaspeții străini ce nu dispuneau de certificate cu dreptul la comerț, erau obligați să procure certificate speciale în valoare de 15 rub. Pentru certificatele comerciale țărănești de primele trei

categorii se stabilea același preț ca și pentru certificatele comerciale negustorești, iar pentru certificatele comerciale de categoria a patra: în capitale, orașele guberniale și porturi – 23 rub.; în orașele județene din guberniile neprivilegiate – 18 rub., iar în cele privilegiate – 12 rub. Totodată, negustorii de gildă și țărănimea comercială de primele trei categorii erau obligați să dispună și de bilete speciale pentru dreptul de a poseda prăvălii, în caz dacă aveau nevoie de mai mult de trei; pentru primele două gilde negustorești sau categorii țărănești plăteau: în capitale – câte 30 rub., iar în celelalte orașe – câte 23 rub.; pentru certificate negustorești de gilda a treia sau pentru certificate țărănești de categoria a treia: în capitale – câte 23 rub., iar în celelalte orașe – câte 15 rub. argint (ПСЗРІ 1839, 337). În afară de aceasta, conform statutului din 1851 despre impozitele locale, taxa pentru comerț urma să fie percepută, începând cu 1853, pentru eliberarea certificatelor comerciale 15% pentru impozitul de stat și 10% pentru cele locale guberniale, în locul impozitelor speciale anulate: $\frac{1}{4}$ din taxe de pe seama capitalului comercial în fondul impozitelor guberniale și o taxă specială pentru capitalurile suplimentare (Рудченко 1893, 139-140).

Dar, prevederile Regulamentului din 9 noiembrie 1839 practic n-au fost realizate: taxele de gildă creșteau relativ încet. Încercările diferitelor instituții guvernamentale de a întreprinde anumite măsuri în acest sens n-au dat rezultatele scontate. Realizarea acestor măsuri necesita informații concrete și studierea diferitelor întrebări speciale. Pentru soluționarea acestor probleme s-a hotărât de a institui o comisie specială din trei funcționari ai secției a doua a Cancelariei imperiale, trei funcționari ai Ministerului de Finanțe și câte un funcționar de la Ministerul Proprietăților Statului și de la Ministerul de Interne. Ca urmare, la 1 mai 1853 a urmat permisiunea imperială de a institui pe lângă Ministerul de Finanțe comisia nominalizată pentru a studia dispozițiile cu privire la divizarea în gilde și regulamentul cu privire la cetățenie (Рудченко 1893, 141-142).

Activitatea acestei comisii a favorizat elaborarea tuturor dispozițiilor comerciale, ce au servit ca punct inițial în pregătirea reformei din 1863. Dar în acest interval de timp a fost adoptată o dispoziție destul de importantă, prin care se acorda noi privilegii comercianților străini și evreilor, până acum supuși diferitelor restricții. Conform de-

⁸⁰ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 1131, f. 873-880 verso.

cretului din 7 iulie 1830, negustorii străini care dispuneau de viză de reședință permanentă sau temporară în Rusia, aveau dreptul să se înscrie în ghildele comerciale și să beneficieze de aceleași drepturi ca și negustorii autohtoni, să procure sau să primească sub formă de moștenire bunuri mobiliare și imobiliare, în afară de bunurile la care aveau dreptul doar dvorenii de viță etc. (Рудченко 1893, 142).

Constituind cea mai numeroasă clasă (și aproape în exclusivitate comercial-industrială), evreii din regiunile de sud-vest și din cele de sud ale Rusiei, care intrau în numărul guberniilor privilegiate, se aflau și în trecut într-o situație mult mai avantajoasă față de negustorii autohtoni în ce privește impunerea comercială fiscală. Conform decretului din 7 iunie 1860, evreii au căpătat dreptul de a se înscrie în ghildele comerciale și de a dispune de oficii bancare în toate localitățile Imperiului (Рудченко 1893, 143).

Urmează să ținem cont și de faptul că, în legătură cu abolirea dreptului de iobăgie în Rusia, după reforma agrară din 19 februarie 1861, în urma căreia mulți țărani se puteau încadra în relațiile comerciale și, respectiv, se aștepta o creștere substanțială a veniturilor de stat, la 30 decembrie 1861 a fost majorat întreg cuantumul de impozite, inclusiv prețurile pentru certificatele comerciale. A crescut și mărimea capitalului comercial declarat, în afara de cea stabilită pentru negustorii de ghilda întâi încă în 1830, care a rămas în mărime de 15000 rub., iar taxa pentru certificatele comerciale s-a micșorat de la 660 la 600 rub. Valoarea capitalului comercial al negustorilor de ghilda a doua și a treia s-a mărit considerabil, din considerentul că în aceste gilde puteau să se înscrie mulți țărani eliberați de șerbie, pentru care, după cum se menționa în decret, „...modalitățile de a obține câștiguri sunt mult mai variate decât în perioadele precedente”. Negustorii de ghilda a doua urmau să declare capital comercial în mărime de 7500 rub. în loc de 6000, iar pentru certificatele comerciale urmau să achite 300 rub. în loc de 264; negustorii de ghilda a treia – un capital comercial de 2750 rub. în loc de 2400 rub., iar pentru certificatele comerciale – 155 rub. în loc de 66 rub. (Рудченко 1893, 144). Dar sistemul de patentare instituit de E.F. Kankrin nu s-a îndreptățit și implementarea lui n-a adus venituri considerabile nici guberniilor interne ruse și nici periferiilor naționale.

Conform legii din 1 ianuarie 1863 (ПСЗРИ 1863, 3-15) (intrată în vigoare de la 1 iulie) și celei din 9 februarie 1865 (ПСЗРИ 1865, 157-175), a fost efectuată reforma fiscală în industrie și comerț. La baza reformei a fost pus proiectul pregătit de Comisia special instituită pentru revizuirea sistemului de prestații și impozite. Acest proiect a stat la baza definitivării legilor din 1863 și 1865, cu toate că în timpul discutării proiectului în instanțele de resort și la propunerea ministrului de finanțe M.H. Reiter în el au fost făcute schimbări esențiale.

Conform Regulamentului despre taxe pentru dreptul la comerț și alte îndeletniciri din 1 ianuarie 1863, taxele comercial-industriale erau divizate în taxe pentru patente și taxe pentru bilete. Patentele comerciale erau de trei tipuri și se stabileau în funcție de tipul comerțului: angro, cu amănuntul și mărunț (ПСЗРИ 1863a, 4). Pentru patentele de categoria întâi se încasa peste tot 265 rub. (în loc de 6000 rub. încasate anterior); pentru patentele de categoria a doua se încasau taxe diferite, în dependență de clasa localității (acestea erau împărțite în 5 clase) – în limitele de la 25 până la 65 rub. (în loc de 150 și 300 rub. încasate anterior); pentru patentele de categoria a treia, taxa se stabilea analogic – în mărime de la 8 până la 20 rub (ПСЗРИ 1863b, 5). Pentru dreptul de a poseda întreprinderi comercial-industriale separate era necesar de a procura bilete speciale, al căror preț la fel depindea de clasa localității și de categoria comerțului (prețul bilete-lor varia de la 10 până la 30, de la 5 până la 20 și de la 2 până la 10 rub.). Pentru întreținerea întreprinderilor supuse accizelor, în locul biletelor era necesar de a procura patente speciale. În același timp, deținătorii de patente de categoriile întâi și a doua urmau să plătească în folosul statului și guberniei impozite locale: primii – în valoare de 39 rub., iar ultimii – de la 5,5 până la 14 rub. (Рудченко 1893, 141-142; Куломзин, Рейтерн-Нолькен 1910, 44).

I.Ia. Rudcenko, unul dintre cercetătorii de vază ai impunerii fiscale a comerțului și meșteșugurilor de la sfârșitul sec. al XIX-lea, scria că la baza Regulamentului din 1 ianuarie 1863 a fost pus „sistemul de altădată de taxare comercial-industrială bazat în exclusivitate pe particularități de ordin extern”. El lămură aceasta prin faptul că guvernul, concentrând în mâinile sale dreptul de a percepe impozite pentru acordarea dreptului la comerț și practicarea meșteșugăritului, „ca și cum

vindea permisiunea pentru activitatea comercial-industrială”. Prin urmare, constată el, din modelul ales al sistemului francez de impunere fiscală a industriei și comerțului aproape că nu a rămas nimic, fiindcă în Rusia s-a dovedit a fi destul de dificil a asigura condițiile necesare pentru înfăptuirea unei impunerii cu adevărat proporționale (Рудченко 1893, 176-177, 191).

Cu timpul, practica a demonstrat că Regulamentul despre taxe pentru dreptul la comerț și alte îndeletniciri, adoptat la 1 ianuarie 1863, avea nevoie, pe de o parte, de anumite completări, iar, pe de altă parte, de anumite rectificări care au și fost introduse în Regulamentul cu același titlu din 9 februarie 1865 (ПСЗРИ 1865, 157). Regulamentul revăzut a păstrat divizarea comercianților în gilde, burgheziei comerciale fiindu-i acordate privilegii personale. Ca și în Regulamentul din 1 ianuarie 1863, în noul Regulament negustorii erau divizați în două gilde comerciale: prima gildă pentru comerțul cu ridicata, iar a doua – pentru comerțul cu amănuntul. Prin urmare, ambele regulamente confirmau destul de explicit că certificatele comerciale erau determinate nu de mărimea capitalului comercial, ca în cazul Regulamentului din 1824, sau pentru Basarabia – celui din 1830, ci de tipul propriu-zis al comerțului: angro, cu amănuntul sau mărunț. Comerțul angro se efectua din oficii comerciale, ambare și depozite, pe vase comerciale și consta în realizarea tuturor mărfurilor pe partide. Comerțul cu amănuntul prevedea realizarea mărfurilor din prăvălii, magazine și alte încăperi comerciale, comerțul mărunț – realizarea mărfurilor înregistrate într-o listă specială din anumite încăperi, iar comerțul ambulant – livrarea mărfurilor la domiciliu (ПСЗРИ 1865, 157).

Activitatea comercială mai presupunea și întreținerea vaselor comerciale, îndeplinirea dispozițiilor comerciale de vânzare, cumpărare, transportare și livrare a mărfurilor, transferurile bănești în orașele ruse și în cele de peste hotare și alte activități bancare, întreținerea prăvăliilor pentru schimbul banilor, a birourilor de asigurări, a magazinelor, ambarelor, depozitelor, beciurilor pentru depozitarea și realizarea mărfurilor, întreținerea fabricilor și uzinelor, a întreprinderilor pentru prelucrarea produselor agricole – a morilor, a teasurilor de unt, a fabricilor de cherestea și cărămidă etc. (ПСЗРИ 1865, 156-157).

Regulamentul din 9 februarie 1865 reglementa activitatea comercială a negustorilor. Comerțul cu cereale, in, cânepă, produse agricole, vite, lână, piei, lemn, materiale de construcție etc. era permis în toate orașele și satele, cu ridicata și amănuntul, tuturor stărilor, inclusiv negustorilor străini în baza certificatelor comerciale (ПСЗРИ 1865, 158).

Taxa pentru dreptul de a efectua comerț și de a practica alte îndeletniciri era încasată pentru certificatele comerciale ce acordau dreptul la diferite tipuri de comerț și pentru biletele ce acordau dreptul de a deține întreprinderi comerciale. Certificatele erau de două tipuri: comerciale (sau de gildă) și meșteșugărești. Certificatele comerciale mai acordau, în afară de dreptul la comerț, și titlul comercial, avantaje personale. Certificatele meșteșugărești nu acordau nici un fel de avantaje personale, în afară de dreptul la comerț, potrivit legii.

Certificatele comerciale erau de două categorii: pentru negustorii de gilda întâi – care făceau comerț cu ridicata și pentru negustorii de gilda a doua – care făceau comerț cu amănuntul. Certificatele meșteșugărești erau de 5 tipuri: pentru comerțul mărunț, pentru comerțul ambulant, pentru transportul la domiciliu, meșteșugurile mici – burgheze și cele eliberate vânzătorilor (ПСЗРИ 1865, 159-460).

Atât certificatele comerciale, cât și cele meșteșugărești permiteau negustorilor să dispună, în locul unde ei activau, de un număr nelimitat de întreprinderi comerciale sau industriale, dar cu procurarea unor bilete speciale pentru fiecare din ele. În plus, negustorul era obligat să procure, contra plată, cel puțin un bilet ce-i acorda dreptul de a poseda o întreprindere comercială sau industrială. Ambele tipuri de certificate puteau fi acordate persoanelor de ambele sexe, cetățenilor ruși și celor străini de toate stările sociale, în afară de slujitorii cultului, militari și persoane cu funcții de răspundere (ПСЗРИ 1865, 160).

Taxa pentru certificatele comerciale nu depindea, ca în trecut, de mărimea capitalului declarat, fiind stabilită în baza Regulamentului din 14 noiembrie 1824, dar de situația economică a regiunii în care negustorul avea viza de reședință. Cu cât mai dezvoltată economic era regiunea, cu atât mai dezvoltat era comerțul, cu atât mai extinse erau căile comerciale etc. și – cu atât mai mare era taxa.

Această regulă se reflecta asupra tuturor certificatelor comerciale și meșteșugărești, în afară de taxa pentru certificatele comerciale negustorești de gilda întâi, aceasta constituind în toate regiunile 265 rub. (ПСЗРИ 1865, 162, anexa, 56).

Pentru certificatele comerciale de gilda a doua, precum și pentru certificatele meșteșugărești taxa se încasa în dependență de localități, care erau împărțite în 5 categorii. În categoria întâi intrau cele mai mari centre comercial-industriale – Sankt Petersburgul, Moscova, Odesa și Riga. În categoria a doua au intrat orașele ce aveau o mare însemnătate comercială și o populație în număr nu mai mic de 34 de mii de oameni – în total 23 de orașe și un sat, în lista cărora intra și orașul Chișinău. Din categoria a treia făceau parte orașele și localitățile ce dispuneau de industrie manufacturieră. Din această categorie făceau parte orașele Akkerman, Bender și Hotin⁸¹. În categoria a patra intrau județele cu un nivel relativ înalt de dezvoltare a meșteșugului țărănesc, încadrate în relațiile marfare, în care erau surplusuri de produse agricole și care aveau căi comerciale sigure de realizare a mărfurilor. Din această categorie făceau parte județele Chișinău, Akkerman, Bender, Orhei, Soroca, Hotin și Iași. Categoria a cincea cuprindea celelalte județe⁸² cu o industrie destul de slabă, un volum redus al producției agricole a cărei realizare era împiedicată de lipsa piețelor sau a căilor comerciale (ПСЗРИ 1865, anexa, 55-56).

Taxa pentru certificatele comerciale de gilda a doua depindea de categoria regiunii unde se ocupa cu comerțul negustorul: pentru regiunea de categoria întâi – 65 rub., a doua – 55 rub., a treia – 45 rub., a patra – 35 rub. și pentru regiunea de categoria a cincea – 25 rub., iar taxa pentru certificatele ce permiteau comerțul mărunț constituia, respectiv, 20, 18, 15, 10 și 8 rub. (ПСЗРИ 1865, 162, anexa, 56). Mărimea taxelor pentru biletele ce acordau dreptul de a poseda întreprinderi comerciale și industriale, depindeau, ca și taxele pentru certificatele comerciale, de categoria regiunii în care activa negustorul și varia: pentru negustorii de gilda întâi de la 30 la 10 rub., pentru cei de gilda a doua – de la 20 la 5

rub., iar pentru negustorii care se ocupau cu comerțul mărunț – de la 10 la 2 rub. (ПСЗРИ 1865, anexa, 56).

Conform Regulamentului, negustorii de gilda întâi aveau dreptul de a efectua comerțul angro cu mărfuri rusești și străine pe întreg teritoriul Imperiului, atât personal, cât și prin intermediul vânzătorilor, să dețină în orașe și sate oficii, depozite și ambare fără anumite restricții, cu achitarea taxei conform legii. Ei aveau dreptul să se ocupe cu comerțul cu amănuntul în orașele și satele din județele unde au fost procurate certificatele comerciale, să vândă mărfuri rusești sau străine în prăvălii sau în magazine, să întrețină fabrici și uzine, să dețină concesiuni etc. Negustorii de gilda a doua aveau dreptul să se ocupe cu comerțul cu amănuntul, să vândă mărfuri autohtone sau străine în prăvălii sau magazine aflate în județul de unde au fost procurate certificatele comerciale, să întrețină fabrici și uzine fără anumite restricții, dar cu achitarea taxei stabilite de Regulament, să primească lucrări în antrepriză, concesiuni în valoare nu mai mare de 45 mii rub. Dacă negustorii de ghildele întâi sau a doua doreau să se ocupe cu comerțul într-un alt județ sau să întrețină fabrici și uzine, ei erau obligați să procure certificate speciale de gilda a doua, pentru care achitau taxa convenită. Dacă un oraș sau o altă așezare din acest județ ce se încadra într-o categorie mai înaltă a localităților decât județul, atunci negustorul, care dorea să se ocupe în această localitate cu comerțul în baza certificatului comercial de gilda a doua, urma să achite o plată suplimentară egalată cu cuantumul taxei stabilite în acest oraș (ПСЗРИ 1865, 162-163). Negustorii de ghildele întâi și a doua puteau să dețină toate drepturile acordate de certificatele pentru comerțul mărunț. Regulamentul acorda negustorilor de gilda întâi dreptul de a procura de peste hotare și de a exporta toate tipurile de mărfuri, de a întreține depozite pentru realizarea cu ridicata a mărfurilor importate și exportate. Negustorii de gilda a doua și cei ce dispuneau de dreptul la comerțul mărunț aveau dreptul să procure de peste hotare mărfuri: însă nu aveau dreptul să dețină oficii sau depozite pentru realizarea cu ridicata a mărfurilor importate și exportate (ПСЗРИ 1865, 165).

Proprietarii și arendașii de pământuri aveau dreptul să exporte peste hotare, fără a dispune de certificate comerciale, produse agricole proprii prin toate oficiile și punctele vamale, cu achitarea

⁸¹ În timpul aplicării Regulamentului în clasa a treia au fost incluse toate orașele Basarabiei, în afară de Chișinău.

⁸² V.I. Jukov constată că în clasa a cincea intra doar partea de sud-vest a Basarabiei, ce cuprindea localitățile Cahul, Ceadâr-Lunga și Leova (ЖУКОВ 1964, 268).

taxei, însă fără dreptul de a întreține oficii și deposite în afara moșiilor sale.

Regulamentul reglementa și activitatea comercială a vânzătorilor, – persoane care administrau afacerile comerciale ale stăpânilor săi și care îndeplineau dispozițiile lor pe parcursul unei anumite perioade de timp. Vânzătorii erau divizați în două clase: vânzatori principali și ajutorii lor sau alți slujitori comerciali (ПСЗРИ 1865, 166).

Regulamentul din 9 februarie 1865 reglementa și alte chestiuni, cum ar fi: despre privilegiile negustorilor, despre anularea drepturilor de a efectua comerț, despre ordinea supravegherii efectuării corecte a comerțului, despre aplicarea sancțiunilor în cazul încălcării comerțului etc. (ПСЗРИ 1865, 168-175). Dar după cum constată I.Ia. Rudcenko, în pofida faptului că „...în sistemul impunerii fiscale din 1863-1865, față de cel din 1824, n-au intervenit aproape nici un fel de schimbări”, regulamentele din anii 1863-1865 au contribuit substanțial la îmbunătățirea situației în această sferă (Рудченко 1893, 119, 263). Regulamentul despre comerț și meșteșuguri din 9 februarie 1865 asigură statului taxe mult mai mari decât Regulamentul ghilldelor din 1824. Dacă taxele pentru certificatele comerciale au crescut în timp de 50 de ani cu 21% – de la 4,3 mln rub. în 1813 la 5,2 mlrd rub. în 1862 (Рудченко 1893, 146-147, anexa, 1), apoi după adoptarea Regulamentului din 1863 și până în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea acestea au crescut aproximativ de 4,5 ori (de la 6,2 până la 25,5 mln rub.) (Жуков 1964, 137; Шепелев 1981, 100).

Peste câteva zile după adoptarea Regulamentului, la 11 februarie 1865 este aprobată legea privind acordarea titlului de cetățeni de onoare prin ereditate negustorilor. De acest titlu beneficiau negustorii care timp de 20 de ani erau înscrși în categoria negustorilor de gildă întâi. Pentru negustorii care, până la adoptarea acestei legi (deci în baza legislației vechi) erau deținători ai capitalurilor comerciale stabilite pentru primele două ghilde, fiecare an aflat în gilda întâi se considera ca doi ani aflați în gilda a doua, iar fiecare an aflat în gilda a doua – ca un an aflat în gilda întâi (ПСЗРИ 1865, 182).

Ulterior, în Regulamentul din 9 februarie 1865 au intervenit unele schimbări. La 21 noiembrie 1866 numărul întreprinderilor, care puteau fi deținu-

te în baza biletelor, a fost limitat până la patru. Concomitent se instituia o taxă la care erau impuse certificatele de gildă în folosul zemstvei – în mărime de până la 25%, iar celelalte certificate și bilete – la o taxă nu mai mare de 10% din costul lor (ПСЗРИ 1866, 258-259).

Dinamica numerică și componența etnică a burgheziei comerciale din Basarabia la sfârșitul anilor '40 - prima jumătate a anilor '60 ai sec. al XIX-lea este elucidată în Tabelul 1.

Datele Tabelului 1 confirmă că în cele 12 orașe ale Basarabiei rolul de bază în comerț revenea negustorilor evrei, greci și armeni care dețineau 74,2% din toate certificatele comerciale. „Creștinilor”, ce includeau celelalte etnii (inclusiv moldoveni), le revenea doar 25,1% din numărul certificatelor comerciale eliberate de Duma orășenească din Chișinău. Deosebit de puternice erau pozițiile negustorilor evrei în comerțul orășenesc; ei dispuneau de cel mai mare număr de certificate comerciale – 64,8% din numărul total de certificate. În categoria burgheziei erau incluși și *cetățenii de onoare* (почетные граждане)⁸³. Cum atestă datele Tabelului 1 din cele 11472 de certificate comerciale eliberate burgheziei comerciale din Basarabia în anii 1849-1863 cetățenilor de onoare le reveneau doar 84 (0,7%) de certificate. Numărul lor în Basarabia, la mijlocul secolului al XIX-lea, era neînsemnat, dar către sfârșitul acestui secol s-a mărit considerabil. Deși reprezentau o stare socială specifică populației urbane, mulți dintre ei locuiau în sate. Cetățenii de onoare (nobili, foștii funcționari etc.) erau încadrați și în comerțul orășenesc, însă numărul lor era destul de mic (Памятная 1862, 46)⁸⁴.

⁸³ *Cetățeni de onoare* – stare socială privilegiată, deosebită de orășeni, creată prin manifestul imperial din 10 aprilie 1832 și divizată în *cetățeni de viță* și *personalii*, dar care nu erau întruniți într-o organizație de castă (Зябловский 1842, 52). Statutul de cetățean de onoare era acordat fie personal pe durata vieții, fie ereditar și negustorilor care activau o perioadă de 10 ani la rând în prima gildă sau 20 de ani în a doua gildă într-un oraș, precum și negustorilor care aveau funcția de consilier de comerț sau care au primit un ordin imperial, marilor industriași, persoanelor care s-au remarcat în domeniul științei și artei, celor cu studii universitare, la fel și copiilor de nobili. Ei erau scutiți de impozite, prestații personale, serviciu militar obligatoriu și de pedepse corporale, aveau dreptul de a alege și de a fi aleși în organele de administrație orășenească, de a se numi în actele oficiale *cetățean de onoare* (Свод 1833, 114-116, 118-119); casele lor erau dispensate de încartiruire.

⁸⁴ ANRM, F. 151, inv. 1, d. 93, f. 92.

**Componența etnică a burgheziei comerciale din Basarabia
și numărul de certificate comerciale eliberate între anii 1849-1863***

Negustori	Anii**													Numărul total	Raportul, în %
	1849	1850	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1860	1861	1862	1863		
	Numărul certificatelor comerciale														
Basarabeni															
Evrei	309	307	409	498	707	713	699	725	621	641	597	600	604	7430	64,8
„Creștini”***	187	210	229	241	250	171	217	208	193	250	248	248	221	2873	25,1
Armeni	74	38	78	74	68	38	38	37	21	22	22	22	22	554	4,8
Greci	88	90	74	74	69	46	49	32	1	1	2	2	3	531	4,6
Cetățeni de onoare****	12	5	9	9	7	10	7	5	1	3	6	5	5	84	0,7
Total	670	650	799	896	1101	978	1010	1007	837	917	875	877	855	11472	100,0
Din alte orașe															
Evrei	52	35	28	59	114	123	55	56	52	66	50	*****	71	761	40,9
„Creștini”***	76	69	67	78	91	224	109	139	64	62	62	-	56	1097	59,1
Total	128	104	95	137	205	347	164	195	116	128	112	-	127	1858	100,0
Numărul total	798	754	894	1033	1306	1325	1174	1202	953	1045	987	877	982	13330	-

* ANRM, F. 134, inv. 3, d. 88, f. 238-274; d. 112, f. 228-239; d. 123, f. 203-226; d. 124, f. 196-206; d. 145, f. 188-198, d. 147, f. 183-191, d. 156, f. 162-180.

** Datele pentru anii 1851 și 1859 lipsesc.

*** În categoria „creștini” intrau negustori de diferite etnii, în afară de armeni și greci.

**** Categoria „cetățeni de onoare” includea dvoreni, funcționari etc., de diferite etnii, în postura de negustori.

***** Datele, referitor la negustorii din alte orașe, pentru anul 1862 lipsesc.

În comerțul Basarabiei un loc aparte îi revenea burgheziei comerciale, atât negustorilor de ghildă, cât și micii burghezii comerciale. Dar a determina numărul micii burghezii comerciale în diferite orașe ale Basarabiei este destul de dificil. Unul din contemporani scria în această privință în anii '60 ai sec. al XIX-lea: „este cu neputință a spune cât de mare este numărul micii burghezii comerciale, deoarece majoritatea din ei, se ocupă cu diferite meșteșuguri, beneficiază de dreptul de a comercializa cu amănuntul mărfurile sale și în acest sens fac parte din numărul comercianților” (ЗБОСК 1864, 109). În plus, o parte din mic-burghezi se ocupau cu comerțul sezonier. Spre exemplu, la 12 februarie 1848, mic-burghezii Mihail Bogacev, Mihail Ilin și Afanasi Kravțov, împreună cu 25 de tovarăși, s-au adresat Dumei orașenești din Chișinău cu rugămintea de a le permite, ca în anii precedenți, să comercializeze în cantități mici brânză și unt cumpărat de ei în diferite județe și de la diferite persoane din alte orașe, în săptămâna

brânzeturilor, amintind că dispun de locuri amenajate special pentru comercializarea la târguri a brânzeturilor⁸⁵. Despre implicarea în comerț a mai multor stări sociale orașenești ne confirmă și raportul din 9 iunie 1855 a Ratușei orașenești din Chilia, în care instituțiile locale scriau că „...în orașul Chilia cu comerțul și diferite speculații comerciale se ocupă multe persoane ce nu fac parte din numărul orașenilor locali, beneficiază de toate privilegiile acordate clasei comerciale, fără nici un fel de certificate comerciale, fără acordul Ratușei, în pofida... statutului comercial și fără a îndeplini oarecare plăți în folosul statului”⁸⁶. Administrația orașenească cerea ca acești târgoveți să fie impuși la plata unui acciz în mărime de 10%, ce constituia 1 rub. 80 cop⁸⁷.

Trebuie să constatăm că fluctuația elementelor burgheze dintr-o categorie în alta era mare, ce

⁸⁵ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 1419, f. 215-216.

⁸⁶ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 1811, f. 1.

⁸⁷ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 1811, f. 1.

**Dinamica burgheziei comerciale din Basarabia,
în raport cu numărul total al populației, în 1861***

Orașele și județele	Numărul total de persoane			Inclusiv orașeni						În total
				Cetățeni de onoare		Negustori		Mica burghezie		
	Sex masculin	Sex feminin	Total	Sex masculin	Sex feminin	Sex masculin	Sex feminin	Sex masculin	Sex feminin	
Chișinău	48780	44579	93359	19	20	1138	1108	34332	34541	71158
Orhei	2427	2320	4747	-	-	135	150	2012	2026	4323
Bălți	2965	2894	5859	-	-	471	373	1757	1779	4380
Soroca	2959	2780	5739	-	-	240	250	2397	2427	5314
Hotin	9377	7938	17315	-	-	670	635	6778	6803	14886
Bender	13581	8534	22115	-	-	450	380	9519	6935	17284
Akkerman	15167	13336	28503	-	-	173	1922	13546	12588	26499
Turlac	4234	3817	8051	-	-	-	-	3945	3789	7734
Păpușoi	1468	1214	2682	-	-	-	-	1202	1202	2404
Șabo	1835	1601	3439	-	-	6	11	1796	1571	3384
Total	102793	89016	191809	19	20	3283	3099	77284	73661	157366
Chișinău	57265	51117	108382	5	9	37	46	2028	2206	4331
Orhei	56275	55352	111627	6	8	71	97	4333	4520	9035
Iași	56501	52810	109311	8	3	77	65	2370	2576	5699
Soroca	58567	54049	112616	1	-	94	99	2687	2896	5777
Hotin	80335	74555	154890	4	2	460	379	8768	7554	17167
Bender	47533	40710	88243	-	-	66	54	6405	5759	12284
Akkerman	60452	53346	113798	-	-	75	63	4760	4250	9148
Total	416928	381939	798867	24	22	880	803	31351	29761	62841
În total**	519721	470955	990676	43	42	4163	3902	108635	103422	220207
În %	52,5	47,5	100,0	0,01		0,8		21,4		22,2

* Шпаковский 1864, 26-29.

** Despre datele statistice contradictorii ale populației Basarabiei în 1861, a consulta: Шпаковский 1864, 29-30.

dovedește nu doar lipsa de experiență și de multe ori de capital a cestei stări sociale, dar și de tentativa altor categorii sociale de a se încadra în categoria burgheziei. Doar un singur exemplu. Conform raportului Dumei orașenești din Akkerman din 1849, în oraș, în acest an, au fost transferați din categoria micii burghezii, cu acordul obștii, în categoria negustorilor de gildă Stepan Protopopov, iar cinci negustori, cu familiile lor, și un negustor necăsătorit, care în 1848 s-au ocupat cu comerțul în gilda orașenească, din cauza că n-au declarat capitalul comercial pentru anul 1849, au fost transferați în categoria micii burghezii⁸⁸. Din categoria negustorilor de gildă din Akkerman au mai fost eliberați două familii de negustori în le-

gătură cu înscrierea lor în categoria negustorilor de gildă din orașul Odesa și o familie de negustori – în orașul Harkov⁸⁹.

Pentru a determina care era locul și rolul fiecărei categorii de negustori și comercianți mărunti în cadrul burgheziei comerciale din Basarabia, să analizăm datele statistice a numărului populației Basarabiei la 1861, sistematizate în Tabelul 2.

Raportând numărul orașenilor – cetățenilor de onoare, negustorilor de gildă și micii burghezii la numărul total al populației, putem constata că numărul acestora din urnă constituia doar 22,2%: cetățenilor de onoare revenindu-le 85 persoane (0,01%), negustorilor – 11150 (0,8%) și

⁸⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5362, f. 125 verso-126.⁸⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5362, f. 126.

micii burghezii – 611112 (21,4%) persoane din numărul total al populației. Destul de mare era numărul burgheziei comerciale în orașele Chișinău – 71158 (45,2%) persoane, Akkerman – 26499 (16,8%) și Hotin – 14886 (5,5%) persoane și respectiv – 17167 (27,3%) persoane în județul Hotin și 12284 (19,5%) – în județul Bender. Totuși numărul negustorilor de gildă, încadrați în activități comerciale, prelua în orașele Chișinău (2246 persoane – 35,2%) și Akkerman (2095 persoane – 32,2%), iar în județe, negustorii de gildă erau concentrați doar în județul Hotin – 839 persoane (49,9%). Prin urmare elementul burghez era concentrat în fond în capitală, centrele județene de importanță strategică în comerțul intern și extern și orașele porturi.

Aceeași situație, cu mici devieri, s-a păstrat și în anii următori. În 1867, din numărul total de 1052013 persoane ce locuiau în Basarabia, dvorenii le revenea 1%, clerului – 1,6%, negustorilor – 0,8%, micii burghezii – 22,4%, țăranilor de stat – 7,2%, coloniștilor – 10%, țăranilor – 49,5%, răzeșilor – 2,7%, militarilor – 4%, străinilor – 0,4% și altor categorii sociale – 0,4%⁹⁰.

Analiza izvoarelor de arhivă ne permite să conchidem că după structură și mod de organizare starea a treia în Basarabia avea un șir de particularități, moștenite din Principatul Moldova. Aplicarea în Basarabia a structurii de gildă denotă destul de elocvent că țarismul s-a implicat direct și consecvent în organizarea și instituirea acestor stări sociale, modelându-le și dându-le o formă specifică celor din guberniile interne ruse, făcându-le, în același timp, dependente de instituțiile de stat imperiale și cele regionale.

Prin urmare, administrația imperială a depus eforturi substanțiale pentru a ține sub control și a dirija această stare socială, pentru a evita orice posibilitate, oricât de mică, de constituire a unei societăți după principiul de clasă. Menținerea și consolidarea, în persoana gildelor comerciale, a vechilor structuri juridice demonstrează cu lux de amănunte că țarismul s-a împotrivit din start acestor procese ce aveau să aducă la instituirea unei societăți civile în Basarabia care putea să-i sfideze atotputernicia și imaginea. Căutând să păstreze, pe cât era posibil, vechea structură de gildă, dar acomodând-o la noile condiții de dezvoltare a țării, administrația țaristă spera că va putea sti-

mula, grație privilegiilor acordate negustorilor de gildă și politici comerciale promovate, acele relații care în Europa de Vest s-au constituit în mod obiectiv în urma unor procese naturale. Aceste măsuri întreprinse de administrația imperială ne fac să afirmăm că apartenența burgheziei comerciale basarabene la această stare socială se datorează nu atât premiselor de ordin economic și social, specifice țărilor din Vestul Europei, nu atât procesului natural de geneză și evoluție, ci mai mult deciziilor instituțiilor de stat imperiale și regionale.

Caracteristica doar acestor două tipuri de burghezii (negustori de gildă și micii-burghezi comerciali) denotă faptul că situația periferică a Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus a determinat în mare parte atitudinea vădit discriminatorie a autorităților imperiale față de această regiune, care au limitat drepturile și posibilitățile autohtonilor, în fond ale moldovenilor, de a se încadra în categoria burgheziei comerciale, prin atragerea în comerțul provinciei a negustorilor de peste hotare și din guberniile ruse, cărora le-au fost acordate diverse înlesniri și privilegii. Ca rezultat, lipsa de unitate statală și independență națională, dominația politică și exploatarea economică de către Imperiul Rus au influențat direct procesul de geneză și evoluție a burgheziei basarabene. În consecință, burghezia comercială din Basarabia, ce s-a constituit ca stare socială, va prezenta o pătură socială cosmopolită, alcătuită în mare parte din elemente alogene – armeni, greci, evrei, ucraineni, ruși, bulgari etc., susținute și protejate de administrația imperială. Astfel, întreaga activitate comercial-industrială din Basarabia, este concentrată, ca și în tot Estul european, în mâinile străinilor, numai că în acest comerț predominau elementele orientale.

Prin urmare, în condițiile în care negustorii alogeni dețineau monopolul comerțului, jefuiau nemilos țăranimea și o sărăceau, iar moșierilor li se cultiva disprețul față de industrie și comerț, ceea ce mărea și mai mult distanța dintre aceste două stări sociale, a fost anihilată posibilitatea formării unei stări sociale mijlocii constituite din meșteșugari și burghezia comercială indigenă.

⁹⁰ AISR, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 152.

Bibliografie

- Instituții 1988:** Instituții feudale din Țările Române. Dicționar / Coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu (București 1988).
- Istoria 1973:** Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice. Vol. I. 1918-1968 (Chișinău 1973).
- Istoria 1982:** Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice. Vol. II. 1969-1980 (Chișinău 1982).
- Platon 1997:** Al.-F. Platon, Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii (Iași 1997).
- Tomuleț 2002:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868) (Chișinău 2002).
- Гросул, Будак 1972:** Я.С. Гросул, И.Г. Будак, Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861 гг.) (Кишинев 1972).
- Жуков 1962:** В. Жуков, Динамика роста и состава городского населения Кишинева (1812-1861 годы). В: Труды Центрального Государственного Архива МССР, том I (Кишинев 1962).
- Жуков 1964:** В.И. Жуков, Города Бессарабии 1812-1861 годов. Очерки социально-экономического развития (Кишинев 1964).
- Жуков 1982:** В.И. Жуков, Формирование и развитие буржуазии и пролетариата Бессарабии (1812-1900) (Кишинев 1982).
- ЗБОСК 1864:** Записки Бессарабского Статистического Комитета, т. 1 (Кишинев 1864).
- Зябловский 1842:** Е.Ф. Зябловский, Российская статистика, часть I. Издание второе (Санкт Петербург 1842).
- Коммерческая 1844:** Коммерческая газета, №15, 3 февраля (Москва 1844).
- Куломзин, Рейтерн-Нолькен 1910:** А.Н. Куломзин, В.Г. Рейтерн-Нолькен, М.Х. Рейтерн. Биографический очерк. С приложениями из посмертных записок М.Х. Рейтерна (Санкт Петербург 1910).
- Мунтян, Маршалковский 1964:** М. Мунтян., Ф. Маршалковский, Рупташи Бессарабии в первой половине XIX века. В сб.: Ученые записки Кишиневского ун-та, т. 72 (Кишинев 1964).
- Памятная 1862:** Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год (Кишинев 1862).
- ПСЗРИ 1825:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. I, т. XL, 1825, №30468 (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1826:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. 1, 1826, №458 (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1827:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. II, 1827, №1631 (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1829:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. IV, 1829, №3286 (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1835:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. X, 1835, №7879 (Санкт Петербург 1836).
- ПСЗРИ 1838:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. XII, 1838, №10826 (Санкт Петербург 1838).
- ПСЗРИ 1839:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. XIV, 1839, №12867, приложение (Санкт Петербург 1840).
- ПСЗРИ 1863a:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. XXXVIII, 1863, №39118 (Санкт Петербург 1864).
- ПСЗРИ 1863b:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. XXXVIII, 1863, №39118, приложение, ч. II (Санкт Петербург 1864).
- ПСЗРИ 1865:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. XL, 1865, №41779 (Санкт Петербург 1867).
- ПСЗРИ 1866:** Полное собрание законов Российской Империи, Собр. II, т. XLI, 1866, №43874 (Санкт Петербург 1868).
- Рудченко 1893:** И.Я. Рудченко, Исторический очерк обложения торговли и промыслов в России, с приложением материалов по торговой промышленной статистике (Санкт Петербург 1893).
- Русские 1902:** Русские в Южной Бессарабии (К истории колонизации). В: Русский архив, книга II (Москва 1902).

Рыдзюнский 1958: П.Г. Рыдзюнский, Городское гражданство дореформенной России (Москва 1958).

Свод 1833: Свод Законов Российской Империи. Законы о состояниях (Санкт Петербург 1833).

Шепелев 1981: Л.Е. Шепелев. Царизм и буржуазия во второй половине XIX века (Ленинград 1981).

Шпаковский 1864: П.Л. Шпаковский. Ревизское население Бессарабии по 10 ревизии. В сб.: Записки Бессарабского Статистического Комитета (Кишинёв 1864).

Bessarabian bourgeoisie in modern age (Classification, characteristics, evolution)

Abstract

In the given article the author defines the bourgeoisie as a social category linked mainly to the urban economy, which has capital and power of decision in capitalist community. The author classifies Bessarabian bourgeoisie of the nineteenth century into four categories:

1. **“Economic bourgeoisie”** (commercial, usurious, industrial etc.) covers, in fact, those layers that are closely linked to economic activity: the large merchants (the first and second guild), moneylenders, owners of commercial and industrial enterprises etc., which differed from each other not so much in terms of origin and the place they occupy in society, but especially in terms of interests and level of wealth. This social group was formed after the introduction of guild reform in Bessarabia according to the decision of the Governing Senate of 26 September 1830.
2. The second category consisted of **state officials**. Promoting a national-colonial policy in Bessarabia, tsarism based not only on the small part of local nobility that it could draw to work in various state institutions, but also on foreign element, which consisted mainly of civilian and, especially, military Russian nobility. During the first half of the nineteenth century, when there was an institutional modernization, this layer, ignored by the aristocratic elite, was evolved into the bourgeoisie, and a small part of it was actively involved in economic activities.
3. A special category was formed of people engaged in the **intellectual** labour, which were representatives of a wide enough range of professions: teachers of different specialities, doctors, lawyers, attorneys, engineers, etc. Characterized by different levels of wages and, respectively, different levels of wealth, this category was also varied and, like the rest, differed only by intellectual training and professional qualification.
4. On the lowest level in the Bessarabian social hierarchy there was **“the petty bourgeoisie”** (the lower middle class), which brought together representatives of different professions - small traders (the third guild of merchants), artisans of various specialties, owners of grocery stores, inns, coffee shops, and restaurants, chemists, butchers, petty officers, etc. The rapid development of Bessarabia towards capitalism had essentially contributed to social instability of this layer, thus causing their passage up and down the social scale. An example of this is the layer of guild merchants, who were constantly moved from one guild to another and from this social category in the petty bourgeoisie.

Analysing the commercial bourgeoisie and petty bourgeoisie, the author concludes that the peripheral situation of Bessarabia in the economic and political system of the Russian Empire has determined clearly discriminatory attitude of central authorities towards the region, which was reflected in the restriction of the rights and opportunities for local residents, mostly Moldovans, through the attraction of foreign merchants and traders from the Russian provinces, providing them with various benefits. As a result, the lack of state unity and national independence, political domination and economic exploitation by the Russian Empire directly influenced the genesis of bourgeoisie of Bessarabia. As a result, the bourgeoisie of Bessarabia was established as cosmopolitan social structure consisted largely of alien elements, supported and protected by the imperial administration.

Бессарабская буржуазия в новое время (классификация, характеристика, эволюция)

Резюме

В данной статье автор характеризует буржуазию как социальную категорию, связанную главным образом с городской экономикой, обладающей капиталом и рычагами управления в капиталистическом обществе. Бессарабскую буржуазию XIX века автор подразделяет на четыре категории:

1. **„Экономическая буржуазия”** (торговая, ростовщическая, промышленная и т.д.) охватывает в основном те прослойки, которые были тесно связаны с экономической деятельностью: крупные купцы (первой и второй гильдии), ростовщики, хозяева торгово-промышленных предприятий и т.д. Эти прослойки отличаются друг от друга не столько происхождением и местом, которое они занимали в обществе, сколько уровнем богатства. Эта социальная категория образовалась после введения в Бессарабии гильдейской реформы Е.Ф. Канкрин от 26 сентября 1830 г.

2. Во вторую категорию входили **государственные чиновники**. Проводя в Бессарабии национально-колониальную политику, царизм опирался не только на немногочисленную прослойку местных бояр, которых привлек на свою сторону и внедрил в разные государственные учреждения, но и на иностранный элемент, состоявший в основном из русских дворян, как гражданских, так и военных. На протяжении первой половины XIX в., когда происходила модернизация разных государственных учреждений, эта прослойка, игнорируемая аристократией, также эволюционировала в сторону буржуазии, а некоторая ее часть активно включилась в экономическую деятельность.
3. Отдельную категорию составляла **интеллигенция**, включающая представителей широкой гаммы профессий – преподаватели разных специальностей, врачи, адвокаты, прокуроры, инженеры и т.д. Характеризуемая разным уровнем зарплаты и, соответственно, разным уровнем богатства, эта категория была также разнородна и, как и остальные, различалась только уровнем интеллектуальной подготовленности и профессиональной квалификации.
4. Низший уровень в бессарабской социальной иерархии занимала **мелкая буржуазия** (мещане), которая объединяла представителей разных профессий – мелких торговцев (купцов третьей гильдии), ремесленников разных специальностей, хозяев харчевен, трактиров, кофеен и ресторанов, аптекарей, мясников, мелких служащих и т. д. Быстрое развитие Бессарабии по пути рыночной экономики способствовало углублению социальной дифференциации этой категории, тем самым определяя ее передвижения – то вверх, то вниз – по социальной лестнице. Примером тому служит прослойка гильдейских купцов, которые постоянно переходили из одной гильдии в другую и из этой социальной категории в мещанство.

Характеризуя торговую буржуазия и мещанство, автор приходит к выводу, что положение Бессарабии как национальной окраины в экономической и политической системе Российской империи обусловило главным образом дискриминационное отношение центральных властей касательно этой области, что выражалось в ограничении прав и возможностей местных жителей, в основном молдаван. В торговую деятельность вовлекались заграничные купцы, а также купцы из российских губерний, с предоставлением им различных льгот с тем, чтобы они пополняли ряды торговой буржуазии. Таким образом, отсутствие государственного единства и национальной независимости, политическое и экономическое господство Российской империи напрямую повлияли на процесс формирования бессарабской буржуазии. В результате бессарабская буржуазия как социальная категория представляла собой космополитическую социальную структуру, состоявшую большей частью из чужеземных элементов, поддерживаемых имперской властью.

10.02.2011

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

